

МЛАДЕЖКО ИЗСЛЕДВАНЕ

Община Шумен

Изготвил:

Стефан Георгиев, 2024 г.

С подкрепата на:

ПОДОБРИ

Съфинансирано от
Европейския съюз

ЦЕНТЪР
ЗА РАЗВИТИЕ
НА ЧОВЕШКИТЕ
РЕСУРСИ

Съдържание

Увод и контекст	4
Методически бележки, подход и изследователски параметри.....	7
Методическа рамка на количественото изследване:.....	8
Методически бележки за качествените изследвания.....	11
Работната група и „Изследване, насочено към действието чрез участие“ (Participatory action research).....	13
Анализ и доклад на събраната от проучването информация.....	14
Основни резултати от изследването	15
Младите на Шумен – кои са те? Профил и особености	15
Социо-демографски профил	15
Занятие	15
Образование	17
Материално положение и жизнен стандарт	18
Удовлетвореност от живота	20
Потенциал за миграция/мобилност	21
Младите хора на Шумен – някои изводи и уговорки	23
Общи нагласи и ориентации на младите хора.....	24
Обща оценка за развитие на Шумен и на България	24
Събирателния образ на Шумен според младите	25
Образът на младите според самите млади.....	28
Общи нагласи и ориентации – някои изводи.....	30
Основни проблеми пред младите хора	31
Основни проблеми – някои изводи.....	33
Свободно време и лични приоритети.....	35
Свободното време – някои изводи	37
Отношение към заинтересовани страни и местни организации. Взаимодействие и диалог с местната власт.....	39
Оценка за дейността на заинтересовани страни, свързани с „младежката земя“	39

Организациите – липса на популярност и разпознаваемост	40
Овластяване на младите хора и взаимодействие. Или как местната власт осигурява условия за пълноценно младежко участие.....	42
Отношения към организации и заинтересовани страни – някои изводи	43
Шумен и неговите пространства	45
Пространствата – някои изводи	49
Гражданско участие – реалност и потенциал	49
Участието – някои изводи	54
Заклучение и препоръки	55
Използвана литература и източници	58
Приложения.....	58
За автора	59
Пояснение за използвания шрифт	60

Увод и контекст

През последните години съществуват поредица от изследователски опити, фокусирани върху внимание върху младежта, или свързани с младежта тематики. Наличните изследвания върху широкото понятие „младеж“ в национален и местен контекст се опитват да адресират разбираемо общи и значими въпроси, сред които са: Кои са младите хора днес и какъв е техният профил? Изобщо, възможен ли е един монолитен профил на днешната младеж? Какво искат младежите? От какво се интересуват, а от какво не се вълнуват? Как си представят собственото бъдеще, къде си го представят? Каква е степента им на въвличане в обществени, социални, политически или други въпроси? А те отличават ли се от своите връстници от други части на страната?

На този фон настоящият доклад не прави изключение и той по-скоро се помещава в изследователско намерение с близък калибър. Естествено, отликата на местния обхват спрямо други общински или национални изследвания си струва да се положи в центъра на отговорите на гореизложените въпроси.

Казвайки това, следва да перифразираме изследователски търсения, полагайки Шумен и младите му хора в центъра на изследването. Редом до много други значими въпроси, тук питаме: какъв е профилът, собствено, на младите хора на Шумен? Как мислят града си и своите връстници? Дали са активни или пък апатични към това, което ги заобикаля? Какви са измеренията на последния въпрос... Поредица от изследователски задачи, които непрестанно са на дневен ред в различен порядък и с различна степен на интерес у задаващите си ги, изхождайки от своята професионална, институционално-властова или друга роля: общинска управа, администрация, неправителствен сектор, неформални групи, младежки организации, младежки изследователи, медии, гр.

Очертаването на профила на дадена социална група от населението винаги е предизвикателна задача. Това е още по-важно, когато става дума за младите хора – динамични, с променящи се нагласи и очаквания, приоритети и интереси. Донякъде горните характеристики са обусловени от забързания живот, от начините на социализация, от духа на самата епоха – стеснени интервали от време, при които промяната се случва все по-често. Заедно с нея се променят и младите. Те са по-адаптивни, учат по различен начин и с различна скорост, носят се на вълната на технологичния прогрес, без значение дали движението е рефлектирано, или не. Младите много по-лесно се научават да комуникират помежду си и с останалите в обществото или по-лесно се заучават да се капсулират и да засилват усещането за „неразбраност“. Новите технологии, изкуственият интелект, социалните мрежи изобщо допринасят за тази двоякост в усещането за младежта.

Но редом до това, вътре в самата група на „младите хора“ наблюдаваме разлики, неравни условия и възможности, породени от обективни обстоятелства. Някои от младежите имат повече перспектива за развитие пред други свои връстници. Социалната стратификация следва да се разглежда като факт, който обаче буди тревога в контекста на множеството кризи от последните няколко години – пандемията от Ковид-19, климатичната катастрофа,

Войната в Украйна, геноцида в Газа, общо нестабилната глобална ситуация, кризите на идентичност и лидерство в Европа и отвъд нея.

На този фон схващането за „новото поколение“ е вече остаряло спрямо схващането на „новото поколение“, защото в рамките на едно „поколение“ вече се обособяват две, а все по-често и три различни генерации с отделни белези и характеристики. А това прави отговарянето на поставените по-горе въпроси все по-трудно упражнение.

Настоящото изследване прави последователен и смел опит в посока на търсене на отговори. То си поставя за цел да отговори на поне част от горе поставените въпроси и да очертае съвкупен образ, резултат от поредица емпирични и педагогически усилия, които да имат инструментална роля при формирането на бъдещи политики на местно ниво.

Основната цел на изследването е да очертае портрета на младите хора, живеещи на територията на община Шумен. Тази основна цел следва да отчита контекста и процесите, влияещи на социализацията, тяхната тежест, съществуващите вече тенденции и противоречия.,

Изследването е част от съвкупно колективно усилие по разработване и развитие на младежка политика на територията на община Шумен. Част от този процес е изработване на *общинска младежка стратегия* за Шумен, която да реализира по последователен и прозрачен начин, съвместно с подкрепата и водещата роля на Община Шумен, поредица от дейности за млади хора на местно ниво. **Проучването е част от проект "Младежки активисти за промяна", 2023-1-BG01-KA154-YOU-000150291, финансиран по програма Еразъм+,** в сътрудничество и с административната подкрепа на Центъра за развитие на човешките ресурси (ЦРЧР), в качеството на Национална агенция за Европейските програми за младежта. Проектът се реализира от Фондация „Подобри“, съвместно с партньорството на местните власти, местните неправителствени организации (организации работещи с млади хора и младежки организации) и неформални групи от млади хора.

Авторът на настоящия доклад, в качеството му на социален изследовател и обучител в младежкия сектор и с дългогодишен опит в областта на младежките дейности, е работил по първоначалното проектно предложение, с което Фондация „Подобри“ е кандидатствала, участвал е чрез методическа и съдържателна подкрепа в основните фази на реализация на проекта – планиране и реализиране на обучителни дейности и изследователски дейности. Конкретно за изследването, авторът тук е работил по изготвянето на концепцията (вкл. прилагането на целия изследователски подход, описан по-долу), методика, както и с участие в реализацията на всички изследователски дейности, в това число и изготвянето на табличните отчети от проведеното изследване, провеждане на качествените елементи на изследването, обработката на получените данни и всички интерпретации на резултатите и последвалите изводи.

Настоящата инициатива, в рамките на одобрения проект, но и извън него е факт, благодарение на проактивността и желанието за изработване и адекватно реализиране на младежки политики на територията на община Шумен. По-конкретно могат да бъдат посочени членовете на Фондация „Подобри“ и Общински младежки съвет (ОМС), вкл.

подкрепата на Община Шумен, но най-вече усилията на Петър Богуров, Моника Стефанова и г-р Лилия Еленкова, както и всички членове на „Работната група“, които се включиха в амбициозното начинание, продължило повече от седем месеца усилената работа и постоянно ангажиране – Анелия Господинова, Ванеса Росенова, Весела Николова, Виолета Маразова, Георги Самиров, Диян Грозданов, Добромир Драев, Елена Димчева, Жулиета Иванова, Ивайло Иванов, Камелия Чилингинова, Калка Кирова, Марина Персенг, Марио Димов, Мария Жекова, Михаела Тончева, Моника Кирилова, Ная Димитрова, Петър Куцаров, Румяна Радева, Сийка Божимирова, Станислав Божимиров, Теменуга Христова, Филип Стаменков, Цвета Георгиева.

Всички доклади и таблични отчети от настоящото изследване са предоставени на Фондация „Подобри“, на Работната група и на Община Шумен, както и на експерта по младежки политики, г-р Лилия Еленкова, която е ангажирана с изработването на местната младежка стратегия в съгласуван режим с всички членове на Работната група.

Последвалото усилие по изработване и приемането на Общинска младежка стратегия 2025 – 2034 г. и план за изпълнение е в унисон със Закона за младежта¹, ², според който на местно ниво във всяка община в страната следва да има изготвени общински годишни планове, а Общините са партньори в този процес, както и със „Национална стратегия за младежта 2021-2030 г. – Ангажиране, Овластяване, Развитие

¹ Виж тук: <https://lex.bg/laws/ldoc/2135786802>

² Виж тук: <https://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=6126>

Методически бележки, подход и изследователски параметри

За да може да се реализира това изследване в унисон с предварително очертаните в апликационната форма параметри, е изработена уникална изследователска рамка, съчетаваща няколко изследователски подхода от полето на емпиричните изследвания, социалната психология и групова динамика.

Методическата рамка на изследването залага на комбиниране на няколко изследователски подхода и инструмента, които да предоставят достатъчно задълбочена и като обем информация, която да е полезна за извеждане на препоръки и насоки при изготвяне на бъдещата стратегия. Стандартизираното количествено изследване дава възможност за сваляне на „моментна снимка“ на нагласите на младите хора на територията на общината, обследване на тяхното мнение и оценка за актуалното състояние. Описва основните предизвикателства пред възможностите за младите хора и реализирането на младежки политики и всичко това с оглед на очертаване на количествени параметри и тенденции. Обемът на извадката за количественото изследване (512 ефективно попълнени анкетни карти от младежи между 15 и 29 години, живеещи в Шумен) се доближава изключително много до представителна картина на мнението на младите хора в тази възрастова група, населяващи конкретни географски параметри и доколкото ресурсите на настоящия проект позволяват това.

От друга страна, качествено изследване (фокус групи и дълбочинни интервюта) имат за задача да дават възможност за по-задълбочено вглеждане в явните и скрити тенденции, възможности за развитие, липси, потенциални полета на развитие, като през този подход основните целеви групи бяха представители на различни организации и институции, както и самите млади хора на Шумен.

На трето място, сформиранията Работна група е фасилитирана и работи в унисон с т. нар. подход за „Изследване, насочено към действието чрез участие“ (Participatory action research³), което създава време и пространство за редица задълбочени разговори и дискусии, а не рядко и спорове между хората от Шумен в каква посока следва да се подобри техния град и община.

Следващите редове дават повече детайлна информация за методическия подход и параметрите на проведеното изследване.

³ Виж тук: https://en.wikipedia.org/wiki/Participatory_action_research

Методическа рамка на количественото изследване:

- i. Инструментариум – използвана е полустандартизирана анкета за самопопълване, разпространена онлайн на територията на общината. Използван е професионален акаунт на онлайн базирана платформа⁴ за осъществяване на изследвания на общественото мнение, което гарантира както достатъчно високото качество на генерираната информация, навременния мониторинг и контрол на постъпващите данни, така и анонимността на респондентите. В същото време използваната платформа предоставя достатъчно широки възможности за дизайн и анализ на първичната изследователска информация през широк набор от въпроси. Анкетата се състои от 29 отделни въпроса, осем от които са отворени, а съвкупно със социално-демографските компоненти инструментариумът съдържа 127 променливи. Причината за това е, че немалка част от въпросите са от типа „матрица“ – предполагащи отговор на всеки ред срещи поредица от твърдения или обекти на оценка. Част от въпросите са заимствани от други две минали изследвания на същата или сходна тематика, като основното намерение е сравнимост на получените резултати и допълнителен аналитичен ракурс, показващ разлика между референтните стойности и генерирания актуален резултат. Тези две изследвания са: „Българската младеж 2018/2019“ на Фондация Фридрих Еберт⁵, както и „Граждански мониторинг и оценка на общинска младежка политика в 8 общини на дунавския регион“⁶.
- ii. Канали на разпространение и събиране на първичната информация – онлайн версията на анкетата е разпространена посредством вече съществуващите мрежи на Фондация „Подобри“, ОМС-Шумен, членовете на Работната група, местни медии, Община Шумен. За целите на разпространението Фондация „Подобри“ подготви уникални визитни картички с налични QR-кодове, с помощта на които всеки млад човек има възможност да достигне до онлайн проучването. Проучването е представено и на насрочено събитие, провело се на 17 януари 2024 г. в сградата на Младежки дом – Шумен. Следва да се отбележи, че получените резултати са до голяма степен благодарение на Работната група и нейните дейни членове, които снабдяват автора на този доклад със своевременна информация, подпомагат набирането на ефективно попълнени анкети и са значително дейни в този процес.
- iii. Целевата група на количественото изследване са младите хора между 15 и 29 години, живеещи на територията на община Шумен. Поради отворения подход за достъп до анкетата, то не малка част от участвалите в изследването са извън

⁴ За целите на това изследване беше използван платен професионален акаунт на [SmartSurvey](#)

⁵ Българската младеж 2018/2019, 2019, С., Фондация Фридрих Еберт – Бюро България, налично тук: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/15287.pdf>

⁶ Доклад „Граждански мониторинг и оценка на общинска младежка политика в 8 общини на дунавския регион“, 2019, Видин, Проект „Дунавски младежки дневен ред“, наличен тук: http://fyc-vidin.org/danubeyouth.net/sites/default/files/2020-02/Research_Report.pdf

споменатите параметри (т.е. по-млади от 15 и по-възрастни от 29 или пък живеещи извън територията на общината, на друго място в страната или извън нея). По-голям е описан и подходът, избран от изследователя, за процедиране с тези респонденти.

- iv. Извадка – за целите на тази част от изследването първоначално е използвана квотна извадка, стратифицирана по 1) възрастова група; 2) пол; 3) тип населено място (град Шумен или село на територията на общината). Заложеният обем на всяка от квотите кореспондира на квотен принцип с оглед на общият заложен обем – 500 ефективно попълнени анкети, което представлява малко над 5% от младите хора на територията на общината. За изготвяне на квотната извадка са използвани данните за 2022 година на НСИ/Инфостат⁷, а именно (като в долната таблица е видимо разпределението по възрастова група и тип населено място, а тройното пресичане, включващо и пола, е налично в сайта на Инфостат)⁸:

Шумен (общ брой млади хора в областта и общината)						
Възрастова група	Областта	Градовете	Селата	Община Шумен	В града	В селата
15 - 19	7238	4599	2639	3676	3227	449
20 - 24	5987	3740	2247	2978	2620	358
25 - 29	6178	3854	2324	3140	2772	368
Общо	19 403	12 193	7 210	9 794	8 619	1 175

Таблица 1

⁷ За 2022 година броят на младите хора на територията на община Шумен е 9 794 човека. Повече, виж тук: https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=3

⁸ Виж тук: https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=80

На база на горната общодостъпна информация е изготвена квотната извадка, която може да се види в Таблица 2.

			15 – 19 години	20 – 24 години	25 – 29 години
Шумен	Общо	Общо	188	152	160
		Мъже	97	78	80
		Жени	90	74	80
	В града	Общо	165	134	142
		Мъже	85	68	70
		Жени	80	65	71
	В селата	Общо	23	18	19
		Мъже	13	10	10
		Жени	10	8	9

Таблица 2

В комбинация с горните параметри изследователският подход предполага използването на допълнителен метод за набирание и гарантиране на достатъчен обем ефективно попълнени анкетни карти. Този подход е, т.нар. извадка тип „Снежна топка“ (snowball sampling, или още chain sampling⁹). Този метод е въведен поради факта, че Работната група е местна и има „достъп“ до значима част от местната младеж. Методът няма стохастичен характер, но в комбинация с квотната извадка по-горе може да подпомогне гарантирането на достигане до статистически значими групи от местната генерална съвкупност.

- v. Метод на регистрация и период на теренната работа – донякъде произволен метод на регистрация, опитвайки се да покрие параметрите на гореописаната квотна извадка. Понеже проучването не се ползва от услугите на анкетатори и интервюери, стремежът е покритие, относително равно отдалечено между максималните и минималните заложили количествени изисквания. **Периодът на теренна работа е между 17.01.2024г. и 10.03.2024г.**
- vi. Реализирани ефективни интервюта и възможни отклонения – в рамките на споменатия период са набавени 671 ефективно попълнени анкети, общо. От тях извадени от първичната база данни са а) респонденти, споделили, че не живеят на

⁹ Повече за този метод на извадка, виж тук: <https://www.statisticshowto.com/probability-and-statistics/statistics-definitions/snowball-sampling/>

територията на община Шумен; б) респонденти на възраст под 15 години и в) респонденти, споделили, че са по-възрастни от 29 години – общият брой на извадените от базата данни респонденти е 159.

По този начин окончателния брой на ефективно попълнени анкети е 512, което съставлява 5,2% от младите хора на територията на общината от генералната съвкупност – основна целева група (15–29 години), според данните за 2022 г. на НСИ.

Отчитайки процесите на вътрешна миграция, потенциалните разминавания между данните на официалната статистика и реалния брой хора, живеещи на територията на общината, може да се допусне отчасти, че реалният процент на достигнати млади хора в тази целева група е дори по-висок.

- vii. Мониторинг и тегла – поради спецификата на подбрения изследователски подход, както и комбинацията на два извадкови метода върху генерираните данни е осъществяван ежеседмичен мониторинг и, където е възможно, нуждата от набавяне на определени квоти е комуникирана с Работната група. В крайна сметка получената база данни е изчистена и претеглена съгласно демографското разпределение според официалните данни на НСИ за 2022 г. Теглата са изготвени от автора на този доклад и приведени в действие посредством SPSS.
- viii. Обработка и анализ на резултатите – цялата събрана първична информация е обработена с помощта на MS Excel и SPSS, като резултатите са оформени в табличен вид, показващ едномерни и многомерни разпределения на базата на основни демографски показатели (възрастова група, пол, образование, занятие и жизнен стандарт), а двата таблични аналитични доклада заедно с презентация, визуализираща част от основните резултати, са неизменни приложения към настоящия документ. В следващите страници за сърцевината на обобщените резултати са използвани поредица от данни, които се базират на тези разпределения, но не само и единствено.
- ix. Стохастично отклонение – С оглед на описаните по-горе методически обстоятелства се приема, че максималното стохастично отклонение при 50 процентните дялове за 95% вероятност на резултатите е приблизително $\pm 3\%$.

Методически бележки за качествените изследвания

За тази фаза на проучването са използвани **фокус-групови дискусии** и **дълбочинни интервюта**. Двата подхода до голяма степен са организирани и проведени паралелно с провеждането на количественото изследване, но основно през месец февруари 2024 г. Причината за това е възможността за своевременно натрупване на първична информация от количественото изследване, която макар и не изцяло анализирана може да даде допълнителни тематични полета като ресурс за провеждане на планираните разговори.

Втора основна причина е мобилизиращата сила на Работната група и екипа на Фондация „Подобри“, които съвкупно участват в процеса на идентифициране и рекрутиране на участници за този етап.

- i. Фокус-групови дискусии – с оглед на вече формулираните цели са планирани, организирани и проведени **две фокус групови дискусии** на дата 22 февруари. Мероприятията се осъществяват с логистичната подкрепа на Фондация „Подобри“ и Младежки дом – Шумен. Участници/целевата група на тези срещи са обособени както следва – една дискусия с млади хора между 15 и 19 години; и една дискусия с млади хора между 25 и 29 години. В едната дискусия участват шест, а в другата дискусия участват седем човека.
- ii. Дълбочинни интервюта – с оглед на заложените параметри и реалистичните ресурси за настоящото изследване са планирани и реализирани **гевет индивидуални дълбочинни интервюта**. Целевата група на този метод са други представители на заинтересованите страни – в този случай:
 - Зам. Кмет на Община Шумен;
 - Експерт в Отдел „Култура, младежки дейности и спорт“;
 - Читалищен деятел в село Дибич, община Шумен;
 - Член на Общинския съвет в Община Шумен;
 - Директор на Младежки дом – Шумен;
 - Директор на ЦПАР-ОДК „Анастас Стоянов“, гр. Шумен;
 - Председател на организация, работеща с млади хора в Шумен и региона;
 - Председател на организация, работеща с млади хора в Шумен;
 - Активист на няколко организации, работещи с млади хора от ромската общност.

И двата типа активности имат следния фокус на дискусия: 1) Състояние на младежкия сектор и основни проблеми от близкото минало; 2) Актуални предизвикателства пред младежката политика и взаимодействие на младежките организации с местната власт; 3) Приоритети и възможни акценти за бъдещата стратегия; 4) Отправни точки за бъдещо развитие и области на интервенция.

На база на написаното може да се заключи, че освен описаните 512 респондента, взели участие в количественото изследване, в качественото изследване вземат участие общо 22 човека. В добавка следва да се отбележи и броят на Работната група, който е около 20 човека. С което общия брой на достигнати лица в рамките на цялото изследване надхвърля 550 човека.

Работната група и „Изследване, насочено към действието чрез участие“ (Participatory action research)

Още от замислянето на проекта, от който настоящото изследване е част, сериозно намерение на екипа е да работи за пълноценно въвличане на местните младежи във всички фази от реализацията на дейностите. В този смисъл, съвсем логично е да се потърсят възможности за прилагане на подходи, които да гарантират висока степен на включеност и участие.

Избраният подход на изследване, насочено към действието чрез участие, дава възможност и гарантира пълноценното включване на всеки млад човек или представител на местна организация да се включи в дългосрочните дейности по проекта. Работната група е сформирана след отворена покана от страна на Фондация „Подобри“ и се конституира в есента на 2023 година, като входът към нея е свободен, а участието доброволно. Всеки желаещ жител на Шумен може да се включи и да допринесе в рамките на планираните проектни дейности.

Самата философия на метода комбинира чисто изследователски парадигми и намерения, но същевременно борава и с процесите, свързани с групова динамика и колективно учене чрез споделяне и рефлексия, които модулират и самия изследователски процес и резултатите от него. Подходът е приложен и в двата семинара (ноември 2023 г. и април 2024 г.¹⁰) и навигираше до голяма степен процесите, съдържанието и някои от акцентите, вкл. в предложената стратегия, изследователски въпроси, изводите и насоките на проектния екип.

Подходът, който води своето начало от средата на 20 век и е резултат на

¹⁰ Снимките тук са от двете отделни събития.

работата на редица социални педагози и философи¹¹, е идентифициран от екипа на проекта като подходящ за работата по изследователските дейности и същевременно е приложен от автора на този доклад в голяма част от дейностите между ноември 2023 г. и април 2024 година.

Анализ и доклад на събраната от проучването информация

След приключване на отделните етапи на проучването цялата налична информация е събрана и обобщена в настоящия цялостен аналитичен доклад, който съчетава всички резултати както от количественото изследване, така и от качествено, вкл. изводи, дошли от членовете на Работната група.

Този документ следва да служи на младите хора на Шумен, Община Шумен, младежките организации и тези, работещи с млади хора на местно ниво, широката общественост. Не на последно място, той цели да подкрепи разработването на общинската стратегия за младежта от експертите, въввлечени в този процес.

Цялостната логическа изследователска рамка, на която стъпва настоящият аналитичен доклад, както и изработената общинска младежка стратегия може да се обобщи със следната схема:

Фигура 1

¹¹ Повече по същество за самата парадигма, виж тук: <https://jprm.scholasticahq.com/article/13244-participatory-research-methods-choice-points-in-the-research-process>

Основни резултати от изследването

Младите на Шумен – кои са те? Профил и особености

Социо-демографски профил

Преди вглеждане в резултатите относно нагласите на младите хора за участие, техните представи за свободно време и ангажираност, интереси и приоритети е редно да се очертае, доколкото това е възможно, техния профил. Причините за това са следните.

На първо място, е избягването от клишето за общото мислене за „младите хора“ като хомогенна група, от която и да е общност или обществото като цяло. Към днешна дата групата между 15 и 29 години, в която и да е географско-икономически или обществено-политически сегмент има хетерогенен характер със своите особености, специфики, нужди и интереси.

На второ място, младите хора живеят и се развиват в своята комплексност от пресечности между икономически, демографски, културни и образователни процеси, които ги заобикалят, а и самите млади хора участват (в различна степен) в тези процеси.

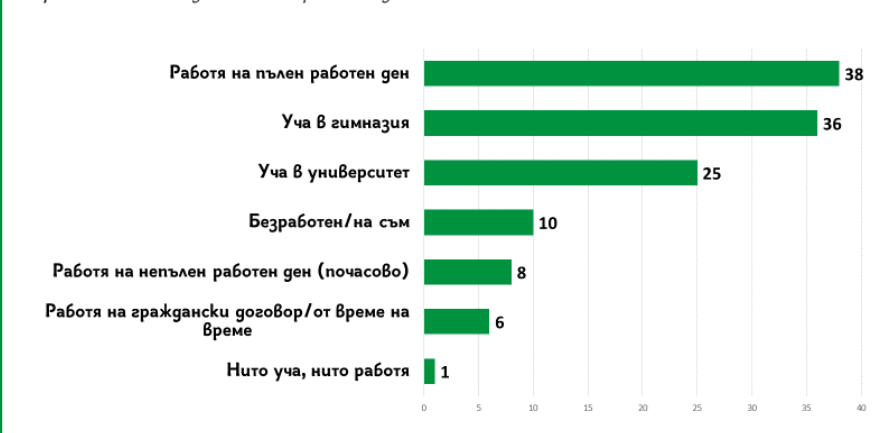
На последно място, но не и по важност – анализът, който цели да даде препоръки за създаване на адекватна стратегия, е редно да отграничава както възрастовите (на първо място), така и други фактори, които могат да бъдат двигател за едно или друго мнение, интерес или действие. Затова описанието на достигната съвкупност от респонденти е неизбежна, но и изпълнена с любопитна информация и изводи задача.

Занятие

Ето как изглежда отговора на въпроса с какво основно се занимават младите хора на Шумен. Разпределението до голяма степен зависи от възрастта, но и от редица други фактори като материално положение, населено място, достъп до образование. Отговорът на този въпрос може да се проследи от процентното разпределение в долната графика.

Занятие

Въпрос: В коя от следните категории попадаш ти?

Фигура 2

Видно от горната графика е, че мнозинството от младите хора, попаднали в изследването, са заети (по една или друга форма) на пазара на труда, т.е. временно или постоянно работещи (вкл. на граждански договор). В тази основна категория попадат всички, които заявяват, че работят на трудов договор и на пълен работен ден (38% от респондентите), така и тези, които са заети на непълен работен ден (почасово), съставляващи 8% от отговорите, но и работещите на граждански договор или заетите „от време на време“ (други 6%). Групата на заетите възлиза грубо на 52% от всички респонденти. Данните се доближават до средните за страната – сравнение с изследването „Българската младеж 2018/2019“¹², където заетите съвкупно са 53%.

Учащите в гимназия са 36 на сто (срещу 25% от цитираното по-горе изследване). Студентите, без значение дали работят, или не, са съвкупно 25% (повече от средното за страната, където те са 19%). Логично, по-високият дял на студенти се дължи до голяма степен на факта, че Шумен е студентски град, на територията, на която функционира висше училище – т.е. има по-близък, в географския смисъл, достъп до високо образование.

Незаетите и неактивните са 10%, което не е за подценяване с оглед на сегашните нива на безработица (поне що се отнася до официалната статистика). Проучването отчита и нисък дял на младежи, които нито учат, нито работят (1%). Последната категория младежи е известна като NEETs¹³.

Следва да бъдат изтъкнати някои уговорки. На първо място, видно и от графиката по-горе общият сбор на процентите надхвърля 100%, тъй като не малка част от респондентите посочват повече от един отговор. Значителна част от учащите са и работещи, което през последните години е закономерна тенденция. На второ място, данните показват, че за територията на общината има частични отлики между живеещите в по-малки или по-големи

¹² Българската младеж 2018/2019, Фондация Фридрих Еберт – Бюро България, 2019, С., стр. 9

¹³ NEETs - Not in employment, education or training - <https://www.eurofound.europa.eu/bg/topic/neets>

населени места, пол или друг социално-демографски показател – например по-често безработни или с частична заетост (граждански договори) са живеещите в селата, както и по-ниските класи. Жените по-често са в университет. На трето място, поради спецификата на избрания изследователски подход горният анализ показва, че изследваната съвкупност се характеризира с относително по-добри социално-икономически общи белези, що се отнася до заетостта, сравнено със средното за страната.

Образование

В известна степен уговорката от предходния параграф може да се направи и по отношение на образователния статус на попадналите в изследването млади хора.

Образование	Българската младеж 2018 %	Шумен 2024 %	Завършено образование <i>Окръпнени категории</i>
Висше	16	34	Висше
Незавършено висше	19	45	Средно
Средно	33		
Незавършено средно	21	21	Основно и по-ниско
Основно	6		
Незавършено основно	4		

Таблица 4

Видно от таблицата горе е как образователната структура на младите хора на Шумен, попаднали в извадката, е изместена нагоре по вертикала в сравнение със средното образователно равнище за страната. Висшистите са двойно повече, а тези с основно и по-ниско от основното образование близо 50% по-малко.

За целите на този анализ образователното равнище е окръпнено в три основни категории, които ще служат за референция в този документ (както и в основния табличен аналитичен доклад, а именно: висше (34,6%), средно (42,8%), основно и по-ниско. Това окръпняване се вижда в последната дясна колона на горната таблица.

По-гълбокият анализ на данните показва една логична връзка със социално-икономическия статус и жизнен стандарт. Заявяващите, че живеят много или отчасти по-добре от хората около тях самите, имат по-често високо образование. Докато тези, които живеят по-същия начин (като околните), отчасти или много по-зле от заобикалящите ги, са по-рядко висшисти и по-често с по-ниско образование. С други думи, материалните условия (връзка с жизнен стандарт) и възможността за по-високо образование са обвързани сред младото население.

Материално положение и жизнен стандарт

В този доклад също се разглежда благосъстоянието (материалното положение/финансово състояние) и жизнения стандарт на попагналите в проучването младежи. Значението на тази информация е съществено, особено когато се правят опити да се разбере не само какъв е потенциалът за развитие пред младите хора (включително социално-икономически статус), но и по какъв начин се случва социализацията, оформя се мироглед, засича се потенциала за развитие, включително представите за свободно време и развитие на „младежката земя“¹⁴ (какъвто е и фокусът на настоящия документ). В настоящото изследване темата е разглеждана посредством два индикатора, които са на принципа на самооценката (доколкото анкетата е за самопопълване и има анонимен характер, поради което и двата индикатора имат елемент на референтност).

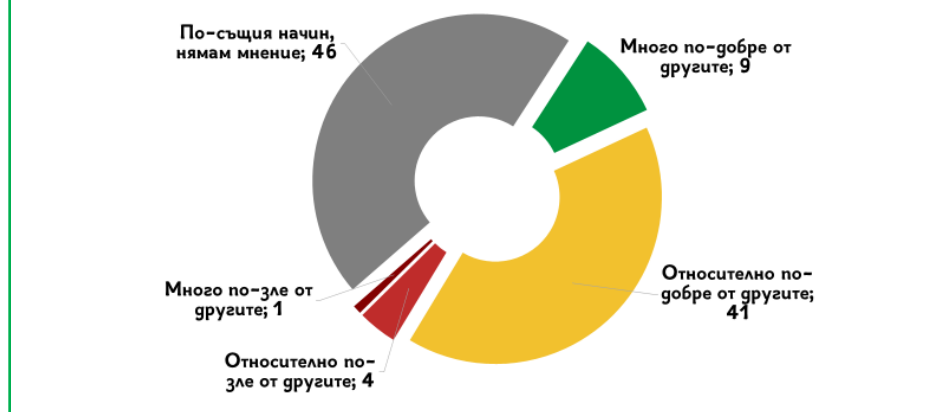
„Младежката земя“ е термит, който е събирателен за света, съставните му части, възможностите, решенията и политиките, които касаят само и единствено младите хора.

На първо място това е самооценката дали собственият живот/ стандарт е по-добър, по-лош или същия сравнено с другите млади хора около респондента. Именно „другите млади наоколо“ са референтна група, която въпреки субективния си елемент разполага респондентът по-високо, по-ниско или на същото ниво, сравнено със значими други негови или нейни връстници.

1) ¹⁴ Терминът „Младежка земя“ е въведен от Марк Янс и Курт де Бейкър през 2002 година, със описанието на своя модел за „Младежко участие в обществото/Youth participation in society“. В този документ терминът се използва, за да реферира към младежкия сектор, дейностите и привычките, характерни предимно за младите хора. С други думи, това е „вселената на младите“. Повече, виж тук: [Георгиев С., Пътеводител на младежкото гражданско участие, 2020, Форум за глокална промяна](#)

Жизнен стандарт

Въпрос: Как живееш в сравнение с другите млади хора около теб?

Фигура 3

Видно от графиката по-горе практически половината, попаднали в изследването млади хора, заявяват, че живеят много по-добре (9 на сто) или относително по-добре (41%) от заобикалящите ги младежи. В опозиция на това едва 6 на сто от респондентите заявяват, че живеят много по-зле (1%) или относително по-зле (4%) от хората около тях. Другата голяма група респонденти са споделящите, че имат същия или сходен жизнен стандарт (или просто не са посочили отговор на този въпрос). Това са 46% от всички запитани. С изключение на фактора образование и пол, то няма съществени отлики в отговорите на респондентите, що се отнася до основни социо-демографски показатели.

Доколкото корелацията с образователния статус е вече разгледана в предходния параграф, то може да се отбележи, че по-добре живеят висшестите, както и онези, признаващи, че могат да си позволят повече материален лукс.

Другият индикатор, измерващ благосъстоянието, и отчитащ финансово състояние/материалното положение, е заимстван от изследването „Българската младеж 2018/2019, доколкото данните от представителното за страната изследване (и все пак от дистанцията на 4-5 години) дават референтни стойности, с които е възможно да се добие по-реалистична представа къде стоят младите на Шумен. Важна уговорка е, че този, както и предходния въпрос, измерват не просто индивидуалното равнище на материална задоволеност, но и тези на домакинството, доколкото голяма част от респондентите живеят с родителите си (особено във възрастта до 25 години). При всички положения, показателят е ориентир за материалното състояние, в което растат младите хора на Шумен.

Финансово състояние/материално положение	Българската младеж 2018 %	Шумен 2024 %
Нямам пари за основни разходи	5	3
Имам пари за основни разходи като храна, но не и пари за дрехи и обувки	11	6
Имам пари за храна, дрехи и обувки, но не и за по-скъпи неща като телевизор и телефон	37	24
Имам пари за по-скъпи неща, но не и за коли и жилища	19	39
Мога да си позволяят всичко необходимо	9	28

Таблица 5

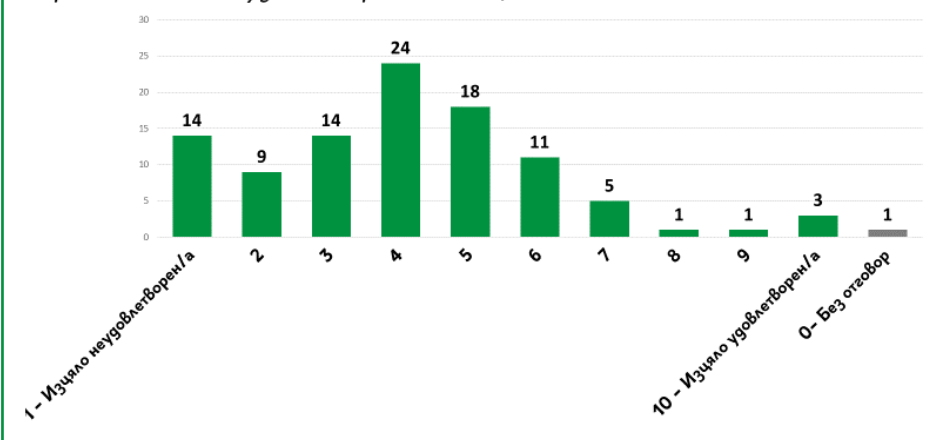
Таблицата показва по ясен начин нещо, констатирано вече по-горе – общо по-добро финансово състояние на респондентите, сравнено с техните връстници в страната от преди няколко години. От една страна, обяснението е логично – Шумен е областен център с развиваща се икономика и средни доходи близки до тези в страната. Това неизбежно рефлектира и върху положението на младите хора. От друга страна и този индикатор подсказва за едно от изместванията на данните – настоящето изследване е достигнало млади хора, имащи относително по-висок жизнен стандарт и по-добро финансово състояние (на домакинствата) сравнено със средното за общината. Последната уговорка следва да се има предвид, но само доколкото, че сравнимостта на данните е спрямо отминали национални такива, а не минал еквивалент за Шумен.

Удовлетвореност от живота

Друг показател, който представлява интерес за изследването е свързан с общото удовлетворение от живота на младите шуменци. Показателят е логически обвързан с разглежданото на предишните страници и е продължение от общото очертаване на профила на младежите. Използван е въпрос от изследванията на Европейската мрежа RAY, която се занимава с оценката на въздействието на Европейските младежки програми Еразъм+ и ЕКС. В директен въпрос, измерващ доколко респондентите са удовлетворени от живота си, по десетстепенна скала, където 1 означава „изцяло неудовлетворени“, а 10 – „изцяло удовлетворени“, резултатите изглеждат по следния начин.

Удовлетвореност от живота

Въпрос: Доколко си удовлетворен/а като цяло от живота си сега?

Фигура 4

Сравнено с европейските изследвания в Шумен наблюдаваме преобладаващо по-ниска самооценка на личната удовлетвореност. Редно е да се обърне внимание, че най-ниските оценки (1, 2 и 3) съвкупно представляват 37% (повече от една трета) от всички респонденти, докато на обратния полюс (8, 9 и 10) този дял е едва 5% - седем пъти по-нисък. Общо младите шуменци са донякъде удовлетворени от случващото се с тях, като наблюдаваме лек превес в критична посока.

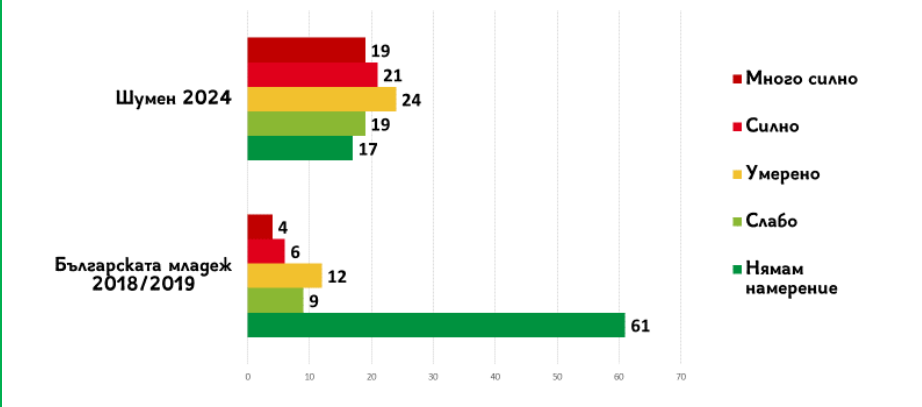
Интересен момент е, че много по-често неудовлетворение изразяват онези шуменци, които декларират и по-благоприятно материално положение (лично и такова на домакинството).

Потенциал за миграция/мобилност

На последно място, но и като логично продължение на предходните редове, е нужно да обърнем внимание на един от основните процеси, обуславящи новите поколения от последните години в България – потенциал за миграция и желание за мобилност. Този индикатор също е заимстван от изследването „Българската младеж 2018/2019“. Отликите тук са значителни и си струва да им се обърне съществено внимание, но с една важна уговорка.

Потенциал за емиграция

Въпрос: До колко силно би желал/а да напуснеш Шумен и да живееш на друго място – в България или друга държава (да емигрираш)?

Фигура 5

В Шумен през 2024 година потенциалът за емиграция е значително по-висок в сравнение със средния за страната към 2018 година, визуирайки същата възрастова група. Всеки пети младеж декларира много силно желание да живее на друго място, докато този дял средно за страната е бил значително по-нисък през 2018 г. Същевременно, други 21% споделят, че биха искали „силно“ да напуснат Шумен, а на обратния полюс – заявяващите, че желанието е слабо, или, че нямат такова желание са респективно 19% и 17%.

По-дълбокият анализ показва, че потенциалът за напускане на Шумен е по-сериозен сред възрастовата група 15-19 години (вероятно и заради планираната мобилност, свързана с образование), но и сред по-ниско доходните групи – онези с по-нисък материален статус. Редно е този процес да се има предвид от местната власт, доколкото високият потенциал на млади хора, деклариращи готовност за мобилност или за напускане на родния град, може в средносрочен план да видоизмени значително общия профил на младите хора в общината.

Данните тук обаче не следва да се мислят като коренно различни по отношение на страната като цяло и не следва да се граматизират. Важно е да се уточнят няколко неща. Първо, този въпрос носи силен декларативен заряд. Заявката за напускане на родния град е единствено заявка и демонстрира дадена нагласа, но не е фактически акт и в общия случай е далеч от реалното действие. Все пак, обаче тази нагласа за откъсване и „заминаване“ е редно да се има предвид. Второ, „Българската младеж“ е проучване, проведено преди 6 години. Трансформацията на подобен тип нагласи е логична, особено що се отнася до факта, че Шумен е областен център и в този смисъл е по-отворен към София или чужбина в представите на младите хора. Мобилността или миграцията не са толкова „немислими“ или трудни за представяне. И трето, в рамките на вече реализирани проучвания в други областни центрове данните за същия потенциал са сходни на представеното по-горе. Може би най-удачно сравнение може да се проследи в проведеното изследване на територията на

община Перник през 2021 г.¹⁵, където приблизителните относителни дялове са много по-сходни до тези в Шумен, отколкото до „Българската младеж“ през 2018г. .

Младите хора на Шумен – някои изводи и уговорки

Обобщението, стъпвайки на горните страници, и преди да се премине към останалата част от анализа на съдържателната част от изследването, е следното:

- Шуменската младеж са активно включени както в пазара на труда, така и в образователния процес като цяло. Изключения са тези, които нито работят, нито учат (NEETs);
- Общото образователно равнище на младите хора е по-високо в сравнение с това на страната като цяло – по-висок дял висшисти и учещи висше образование, по-нисък дял на ниско образовани младежи;
- Младите хора, попаднали в извадката, споделят по-високо общо материално положение и жизнен стандарт;
- Като цяло общата удовлетвореност от живота е умерена, но следва да се обърне внимание на значителния дял на младежи, които не са удовлетворени от своето настояще;
- Сред младежите се наблюдава по-висок потенциал за напускане на родния град, сравнено със средното за страната, но това е преди всичко декларативност, която е далеч от реализиране на самото действие, а и данните са сходни с други сондажи от този порядък.

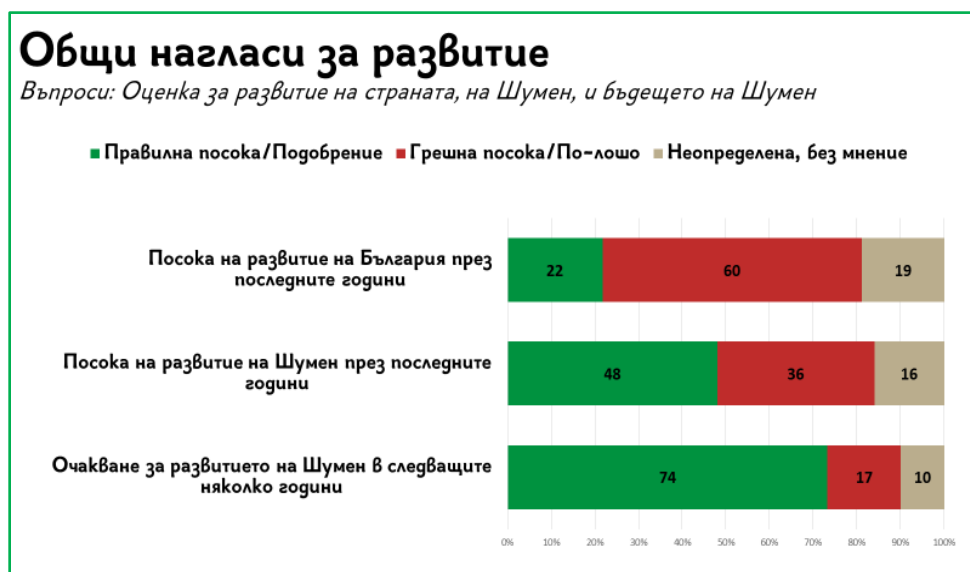
¹⁵ Виж повече тук: <https://pernik.bg/final-narrative-report-pernik-2021/>

Общи нагласи и ориентации на младите хора

Общите нагласи по отношение на Шумен, бъдещото му развитие, обобщения образ за връстниците са ключов момент от процеса на осмисляне на живота и очертания профил на младите хора. За да се стигне до конкретните резултати от изследването, свързани с приоритетите на младите хора, техните интереси и готовност за включване или участие, преди това е необходимо да се вгледаме в един различен аналитичен ракурс. Изследването си поставя за цел да провери по какъв начин младите виждат света около себе си, като това преминава през няколко нива – от измерване на обща нагласа за развитието на страната, през начина, по който младите виждат развитието на своята община, до това какъв е образът както на град Шумен (населеното място), но и на връстниците – близките или далечни местни младежи.

Обща оценка за развитие на Шумен и на България

На първо място, развитието на страната като цяло се оценява по много различен начин от развитието на общината. Оптимизъм за начина, по който се развива страната, е изразен от 22%, а критична оценка е поставена от 60 на сто от запитаните. Същевременно, по отношение на Шумен е споделен значително по-висок оптимизъм – близо половината респонденти. Наблюдаваната разлика е голяма.

Фигура 6

Ако общото усещане за развитие на страната е доминиращо песимистично („става по-лошо“), то по-близката реалност се оценява повече като подобряваща се – „става по-добре“. Мнението е споделено от доминиращата група респонденти.

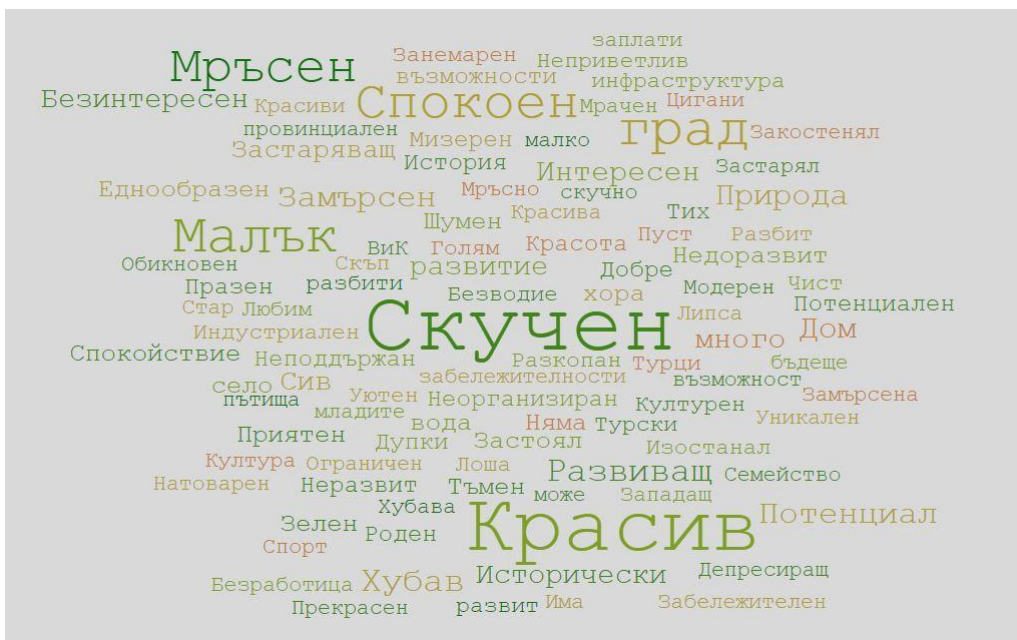
Логично, очакванията за бъдещото развитие придобиват дори още по-оптимистични краски. Графиката горе е показателна. Ако се пресметне какво е съотношението между оптимистите и песимистите, то по отношение на сегашното развитие на Шумен то виждаме, че въпросното е приблизително 10 към 7 в полза на оптимизма. Ако обаче се вгледаме в очакванията за бъдещото развитие на общината (населеното място), ще регистрираме, че същото съотношение е вече близо 4,5:1. Може да се заключи, че общото ниво на социален оптимизъм е относително високо.

Кои са по-големи оптимисти за бъдещето на Шумен? Това са по-често жените, шуменците между 20 и 29 години, по-ниско образованите. По-големи песимисти са живеещите в селата.

Събирателния образ на Шумен според младите

В продължение на горното е любопитно да се погледне към това как изглежда Шумен през ключови думи, споделени от самите младежи. Един от въпросите от изследването приканва респондентите да опишат своята община само с три думи (асоциации, без ограничения). Ако се съберат всички думи и се ранжират в един единствен колаж, то получената картина ще изглежда горе-долу по следния начин¹⁶:

¹⁶ От всички получени отговори, в настоящия колаж присъстват идентичните думи, които имат поне по две или три повторения, като големината на всяка дума е пропорционална на броя споменавания.

Фигура 7

Нужно е да се подчертае, че отговорите горе са дадени на отворен въпрос, а цензура или завоалиране на отговорите не е прилагана. Понеже въпросът не предполага посочване на предварителна скала от готови отговори, сред които респондентът може да направи избор, данните са обработени и от всички посочени думи е съставен класификатор с идентични или сходни категории, които инструментално подпомагат количествения анализ. Долната таблица представя в синтезиран вид петнадесетте най-често споменавани категории, когато става дума за Шумен¹⁷:

¹⁷ Поради невъзможност да се помести на една страница тук, пълният набор от теми и думи е наличен в Табличният отчет на проучването.

Най-честите 15 асоциации (групирани идентични или сходни думи), свързани с Шумен	Честота на споменаване	% от всички отговори
Общо негативни асоциации	133	26
Скучен, безинтересен, еднообразен	116	23
Общо позитивни асоциации	109	21
Красив, прекрасен, живописен	103	20
Спокоен	82	16
Мръсен, замърсен	77	15
Изостанал, западнал, застоен, неразвит, неподдържан	75	15
Развитие, развиващ се, потенциал, бъдеще	71	14
Свързано с лоша инфраструктура (пътища, ремонти, дупки)	53	10
Тъмен, мрачен, сив, неприветлив	47	9
Зелен, природа, облагороден	46	9
Малък	46	9
Хубав, добър, приятен, любим	39	8
Свързано с култура и история	34	7
Пуст, празен, няма хора, обезлюден	28	5

Таблица 6

От горната таблица е видно как много често положителните асоциации се редуват с отрицателни. И тук сборът на проценти и номинални отговори (общият брой респонденти е 512) далеч надхвърля сборът до 100%, а често едни и същи респонденти са споделяли едновременно положителни и критични асоциации. Образът на Шумен е противоречив в представите на младите хора, съчетаващ светли и бъдещи оптимизъм оценки в комбинация с критичност и песимизъм.

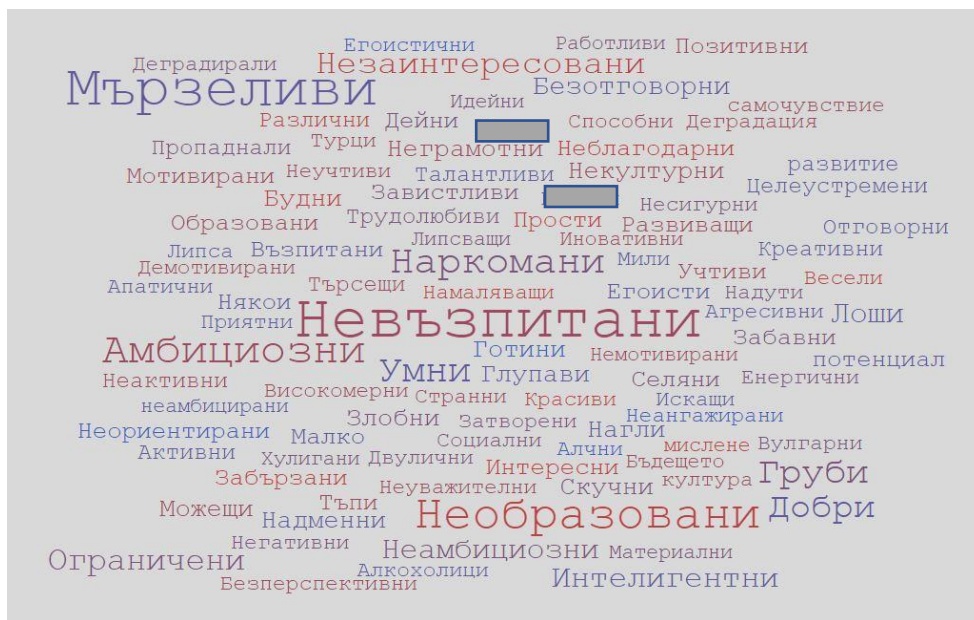
Горната картина, съчетаваща вътрешно противоречивият образ на Шумен, се повтаря и в дискусията в рамките на проучването. От една страна младите хора заявяват своята привързаност към града – той е „роген“, „мил“, „обичан“, но същевременно „изоставащ“, „спрял“, „не предлагащ нищо на младите“. Голяма част от споделянията могат да намерят отражение в следния цитат от фокус група 2:

Цитат от дискусията:

„Шумен е толкова готин, с богата култура, история, има толкова много в него.., но просто няма какво да правя...скучен е и затова хората искат да се махнат...“

Образът на младите според самите млади

Редом до асоциациите, които младежите имат за своя град (или община), изследването, използвайки същия подход, се опитва да засече какви са асоциациите и по отношение на самите млади хора – как самите респонденти описват младите хора само с три гуми. Превръщайки отговорите в колаж и спазвайки горните параметри, общо резултатът изглежда по следния начин (където отново големината на гумите е пропорционална на честотата¹⁸):

Фигура 8

На пръв поглед асоциациите с негативна конотация доминират¹⁹. Към този въпрос е приложен същият подход на класификация и типологизиране на сходни или идентични отговори. Долната таблица дава ясна представа за най-честите 15 типа асоциации, които младите споделят за своите връстници.

¹⁸ Отново, тук присъстват думите, които се срещат поне два пъти сред отговорите на респондентите.

¹⁹ Маскираната думи в горната фигура са нецензурни изрази, имащи немалки количествени натрупвания.

Най-чести 15 асоциации на респондентите, свързани с младите хора на Шумен (групирани идентични или сходни думи)	Честота на споменаване	% от всички отговори
Други положителни асоциации	107	21
Необразовани, неучи, неграмотни, прости, глупави	95	19
Невъзпитани, груби, некултурни, лоши, вулгарни	85	17
Апатични, незаинтересовани, бездействащи, скучни	83	16
Мързеливи, неамбициозни	78	15
Амбициозни, развиващи се, търсещи, активни, целеустремени	69	13
Умни, будни, любознателни, интелигентни, образовани, ученлюбиви	58	11
Готини, забавни, весели, забавляващи се, яки, красиви	43	9
Други неутрални асоциации	41	8
Малко са, изчезват, липсват, емигрират, няма ги, намаляват	39	8
Деградирали, пропаднали, западащи, забавили, забили	34	7
Наркомани, наркозависими	31	6
Добри, добродушни, добронамерени	27	5
Арогантни, нагли, високомери, надути, с високо самочувствие, надменни	26	5
Безотговорни	20	4

Таблица 7

При този анализ изглежда, че негативните конотации доминират пред тези с положителен знак. Количественият анализ потвърждава това впечатление. Значим момент за изследването е фактът, че младите хора на Шумен виждат своите връстници в по-скоро негативни краски. Естествено, положителните асоциации не са изключение и в горната таблица такива са често срещани. Въпреки това, критичният ракурс преобладава.

Участник в една от фокус групите споделя:

Цитат от дискусиите:

„Много хора вече напуснаха, тук останаха тези, които не знаят какво искат... пасивност, това е всичко. Няма кой да ги ангажира, няма нищо наоколо, което да ги увлече ...“

Ако трябва да се обобщят данните от горните таблици, може да се каже, че съотношенията между положителни и отрицателни асоциации, както за Шумен, така и за младите хора имат сходни параметри. Отрицателните асоциации за Шумен са приблизително 54% от всички споменати гуми, докато положителните са 45%. При младите хора на Шумен делът е сходен – близо 59% отрицателни, срещу 36% положителни и близо 5% неутрални. В този смисъл и по гвата показателя може да се прочете умерен колективен песимизъм, който обаче не може да се каже, че е доминиращ.

Донякъде е нормално да се очаква и самите млади хора да са относително по-критични към собственото си обкръжение (включително към себе си), а оттук и епитети, рефериращи към възпитание, интелект, както и свързани със способности и умения да имат преобладаващ характер. Въпреки това тенденцията е ясна – младите хора са по-положително настроени към своя град и по-критични към себе си и към своите връстници. Въпреки че отликата не е толкова рязка, то с натрупването на количествените отговори, тенденцията се очертава като стабилна.

Общи нагласи и ориентации – някои изводи

Като цяло може да се каже, че младите хора не гледат по относително умерен начин на настоящето и бъдещето, оценката за техния град е умерено критична, като общото отношение към своите връстници също не прави изключение. Мога да бъдат отличени следните акценти:

- Според голяма част от младите хора на Шумен страната се развива в грешна посока. Преобладаващо критичната оценка е споделяна по равен начин от различните социални и демографски групи, попаднали в изследването;
- Общата оценка за развитието на Шумен през последните години е умерена, градът е описван през смесени асоциации, като лек превес имат негативните. Въпреки това общата нагласа за бъдещото развитие е преобладаващо положителна, което е нормално с оглед на основния профил на респондентите;
- Младите са критични спрямо своите връстници, често първите асоциации са свързани с негативно натоварени примери. Критичният поглед донякъде е компенсирал и от положителни асоциации и оценки, макар и последните да са значително по-редки.

Основни проблеми пред младите хора

Проучването търси отговор на въпроси, свързани с ежедневието (настоящото), миналия опит (минало), но и представи за бъдещето на младите шуменци. Изхождайки от гореизложеното – кои са техните основни трудности, с какви предизвикателства се сблъскват, какви са спънките пред тяхното развитие? В следващите редове ще бъде направен детайлен анализ на получените резултати. Една методическа уговорка: в анкетата въпросът присъства като затворен, но с опция всеки един от респондентите да посочи повече от един, но не повече от три отговора на вече зададена затворена скала с възможни отговори. Ето защо обобщените резултати съвкупно изглеждат по следния начин²⁰:

Фигура 9

Прави впечатление следното: бъдещето и перспективите за развитие изглеждат като най-сериозното предизвикателство пред младите хора. Неяснотата по кой път да поемат (след училище, университет) е водещ отговор – 57% от всички респонденти. Възможностите за прекарване на свободното време, пространствата, възможностите за спорт, емоционалните проблеми на младите са също сред челните отговори, но значително зад „перспективите за бъдещето“. Важно е да се подчертае е, че мнозинството от възможностите за отговор са пряко свързани с „младежката земя“. Избраният подход не е случаен, защото по този начин

²⁰ И тук сборът надхвърля 100% поради изложените горе съображения.

се придава фокус на присъщи за младежката политика обекти на изследване, а не секторни и принципни „проблеми“ като здравеопазването, транспорта, образованието и др. Не трябва да се пренебрегват и отговорите, генерирали по-скромни количествени натрупвания – оказва се, че за немалка част от младите шуменци възможностите за неформално учене (отговор на всеки шести), доброволчество и подкрепата за неформални групи (всеки осми и всеки девети млад човек) са водещ проблем. Тук се обръща внимание на тези отговори, защото в анкетна ситуация, обикновено те са контраинтуитивни и дисперсията би била по-малка. Не е за пренебрегване и факта, че 22% от респондентите посочват недостатъчната подкрепа за младежките организации и организациите, работещи с млади хора (25%) – нещо, на което по дизайн следва да стъпи всяка една последователна младежка политика (редом го и отчитайки подкрепата на местната власт).

В долните редове се обръща внимание само на водещите няколко проблема през разрез на данните и по-задълбочен анализ:

- **Перспективата за бъдещето** – ето кои по-често посочват този отговор: това е отговор, посочван по-често от висшистите, младежите на 19 годишна възраст, хората с относително по-добро материално положение. С други думи това е водещ проблем не само съвкупно на шуменската младеж, но по-често на една средна класа шуменци;
- **Липса на младежки зони и пространства** – тук относително по-често се забелязват отговори на жени и хора, идентифициращи се като небинарни, младежите между 25 и 29 годишна възраст, но и по-ниско статусните групи по отношение на материално положение. С други думи, много разнороден и всеобхватен профил на младите хора;
- **Възможности за свободното време** – по този показател не се забелязват съществени статистически отклонения в разрезите на различните социални и демографски групи, с едно изключение – селата. Очевидно в по-малките населени места на територията на общината младите хора търсят, но рядко намират продуктивен терен и налична възможност. Последното е потвърдено отчасти и при разговора с читалищен деятел в с. Дибич. Причината за това е чисто материална – свободното време изисква обезпечаване с материални условия (терен, пространство, общностно място). В този смисъл горният показател е свързан и с втория най-често споменаван отговор (липсата на пространства).
- **Възможностите за спорт** – този проблем е споменаван относително по-често от висшистите, хората между 25 и 29 години, по-високите статусни групи. Доколкото отлики изобщо се забелязват, може отново да се говори за класово измерение на тази нужда – в селата и сред по-бедните класи този проблем не се експлицира в такава степен.

Любопитно е да се наблюдава как теми като свободно време, изкуство, спорт се очертават като близки според ранжирането на респондентите. Отчитайки също, че като цяло общото развитие и жизнен стандарт са измерими със средното за страната, то регистрираните резултати вероятно не са толкова изненадващи, колкото биха били на други места в България.

Въпреки че темата за проблемите на младите не е основен акцент в качествения етап на изследването, то индиректно различни участници споделят мисли и в тази посока. През призмата на младите хора, пространствата изпъкват като водеща тема. Втората отличителна тема е апатията и невъзможността за ангажиране на младия човек. В отделни разговори се използват думи свързани с асоциативни вериги като „незаинтересованост“, „неинформираност“, „липса“.

Цитат от разговорите:

„...Няма къде да се ходи и затова висят на паркинга на Плаза...“

В разговорите със заинтересованите страни ситуацията е сходна, но акцентът е друг – апатията е проблем, но по-голям проблем е липсата на капацитет сред организациите, които не са подкрепени системно – ресурсно, финансово, през експертиза и хора на терен. Горното сведение е потвърдено в няколко интервюта, независимо едно от друго.

Цитат от разговорите:

„...Тук организациите нямат капацитет и затова нямат и дейност. Какви организации има тук? Ако ги има, не се справят...“

Редно е да се направи и препратка с един от следващите раздели, който обследва разпознаваемостта и отношението на местната младеж към организациите, работещи на терен. От получените данни може да се заключи, че горните констатации са по-скоро верни.

В едно от дълбочинните интервюта се тематизира расизма като присъстващ в Шумен проблем. Респондентът реферерира към образователната система и как в рамките на дагени шуменски училища се поддържат сегрегационни практики (различни входи в училището за различните етнически групи). Този въпрос следва да се подчертае, поради неговия изключително голям социален залог и средносрочната и дългосрочна перспектива дадена част от младите хора да бива изключвана или да се самоизключва, ако вече е била жертва на конкретни сегрегационни практики. Заедно с това споделяне, редно е да се добавят и преосмислят някои от споделянията на младите шуменци относно техните връстници, където расистки и негативни асоциации не са изключение.

Цитат от разговорите:

„...В училище Х българчетата и турците влизат от единия вход, а циганчетата от съвсем различен вход, буквално...Много директори практикуват това нещо, защото българинът не иска да запише детето си в „циганско училище“...беличките деца са на първия етаж, обаче по-мургавичките са на втория етаж...нямат достъп едни до други, те не общуват помежду си...“

Основни проблеми – някои изводи

Младите хора на Шумен изразяват критично отношение към заобикалящата ги среда и обществени процеси. Очертават се следните водещи проблемни полета:

- Перспективата за бъдещето е водещ отговор, когато опре до дефиниране на основните проблеми. С оглед на очертаните критични нагласи към настоящето,

умерено ниската оценка за развитието на общината през последните години и поредицата споделяни предизвикателства, липсата на ясни ориентири за бъдещо развитие изпъква пред всичко останало;

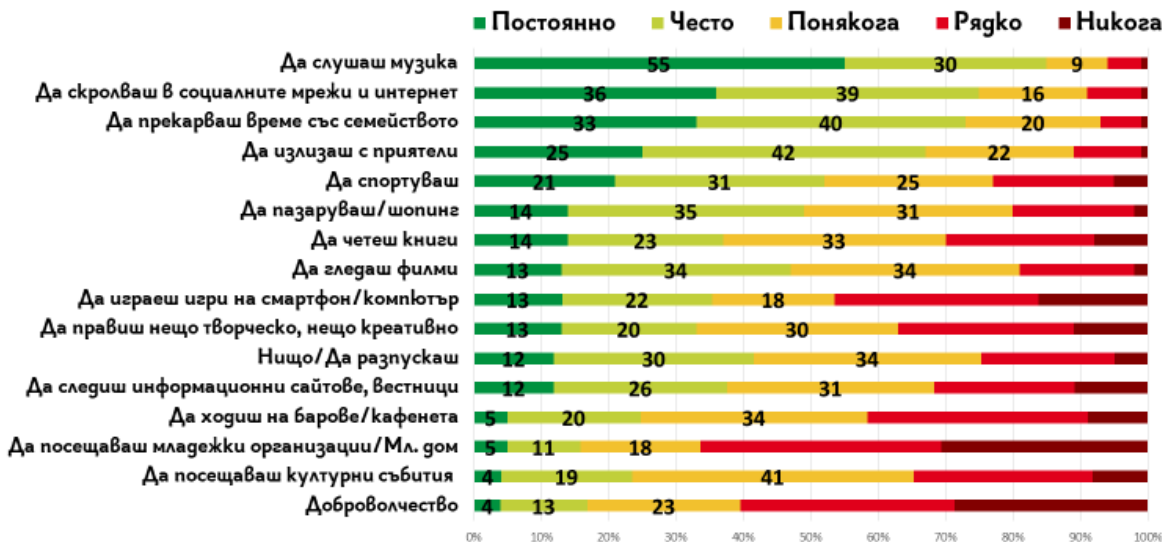
- Пространствата за млади хора са значими за самите млади хора. Некомерсиалните пространства – физически места, където младият човек може да бъде себе си и да прекарва свободното си време – е често срещан отговор сред водещите проблеми. Нуждата от обособени пространства от този тип може да насочи към конкретно развитие на политики и младежки дейности в бъдеще;
- Свободното време е налично, но без възможност за дейности. Младите хора го нареждат сред водещите проблеми за тях самите, но липсата на полета за развитие спъват инициативността;
- Въпреки наличието на улични площадки със свободен достъп възможностите за спорт се нареждат сред водещите проблеми на младите шуменци. По-детайлния разрез подсказва за класово обусловеност по отношение на този отговор;
- В друг порядък, извън конкретните отговори от количествното проучване, е нужно да се обърне нарочно внимание на разнородните форми на расизъм или неприемане на различията, особено що се отнася до етническите принадлежности и идентификации. Ако подобни практики и прояви са срещани в даден социален или обществен сектор, е нужно да се работи за мерки, които да неутрализират или редуцират ефектите от такива тенденции.

Свободно време и лични приоритети

Следващата логична стъпка е задълбоченият поглед към свободното време на младите в Шумен. Свободното време е фактор при формиране на идентичности, културни, индивидуалистски или колективистки търсения, които пък допринасят за оформянето на личностни, граждански и професионални елементи от живота на младия човек. Поради тази причина и поради факта, че именно свободното време е „теренът“, на който се развива младежката политика и където се „произвежда младежката земя“, този анализ е любопитен. Ето как изглежда на пръв поглед приоритизирането на младите хора, когато опре до възможностите за тяхното лично свободно време.

Занимания в свободното време

Въпрос: Колко често се случва да правиш следните дейности в свободното си време:

Фигура 10

За да може да се направи въпросният анализ, е редно да се направи следната уговорка – в анкетата присъства въпрос, който предлага поредица от „активности“ или „дейности“, свързани със свободното време. Сред тях респондентите избират честотата на въвличането си в този тип занимания. Графиката показва предварително предложени на младите хора опции, а те избират „колко често“ това се отнася до тях самите.

Едно възможно разграничение (но не и единственото възможно) на типовете занимания е „индивидуалното“ срещу „колективното/групово“ оползотворяване на свободното време. Дейности като „слушане на музика“, „четене на книги//вестници/списания“, „неправене на нищо/релаксиране“, от една страна, могат да бъдат разположени на единия полюс, а срещу тях да се позиционират „срещите с приятели/семејство“, „посещение на заведение“, „доброволчество/посещение на младежка организация“. Второ възможно деление е онлайн срещу „офлайн“ занимания – „скролване в социалните мрежи“ и „слушане на музика“, срещу „посещение в библиотека“ или „спортуване“. Трето възможно деление е „културни“ срещу „социални“ – четене на книга и гледане на филм, както и посещение на изложби и културни събития, а от друга страна това са излизане с приятели и посещение на заведения. Казвайки всичко това, обаче не означава, че горните резултати са задължително предмет на противопоставяне, а по-скоро разлика в духа на самия избор и на самата практика – дали свободното ми време е заедно, или е независимо от другите, дали е насочено към устройство, или не, дали е културно, или друг порядък.

Дотук е видно, че подредбата на отговорите е хетерогенна. Индивидуалните занимания са съчетани/редуват се със социални такива. Социалните са видими и в горната, и в долната част на графиката. Конsumerистко обусловените активности като „посещения на заведения“ и „пазаруване“ привидно се състезава с различни социални дейности. В същото време „не правенето на нищо“ е значително по-често случващо се в сравнение например със доброволството или посещението на младежка организация. Социално ориентираните дейности са отчетливо често застъпени.

Безспорно най-голямо любопитство, с оглед на целите на настоящото изследване, представляват дейностите, които са обвързани със свободно време и могат да се пренесат към „младежката земя“. Това са „доброволството“, както и „членуването/посещението на младежки дом/организация“. Вгледайки се по-задълбочено в данните, може да бъде направен следния анализ.

- **Доброволчество/Доброволна дейност** – едва 4 на сто от младежите заявяват, че постоянно са въввлечени в подобен тип дейност в свободното си време. Други 13% твърдят, че за тях това е често. „Участвам в доброволчески дейности понякога“ пък е отговор на близо 23% от респондентите. Една трета признават, че никога не са се въвличали в подобен тип занимания, а други близо 30% посочват отговор „никога“. По-дълбокия анализ на данните показва, че няма съществени размествания в разрезите на отделни социални или демографски групи. Т.е. доброволството е по-скоро непопулярно сред шуменската младеж като цяло. Тук все пак е редно да се отчете и социално-желателния фактор в отговорите, доколкото такива практики са по-скоро престижни.
- **Посещение/членуване на/в младежки дом/организация** – системното участие и присъствие в младежки организации/младежки дом се практикува малко по-често от доброволството, но разликите са минимални. Едва 5 на сто от респондентите посещават младежки дом/клуб/организация „постоянно“, а други 11 на сто – често. 67% (всеки двамата от трима) споделят, че отговори

„никога“ или „рядко“. Разрезът на данните показва и някои тенденции. За разлика от доброволчеството, което може да има много формални и неформални (включително стихийни и неструктурирани) изразения, то участието или въвличането в структурирана „младежка земя“ има своето възрастово обуславяне. Колкото по-млади са респондентите, толкова по-често те споделят, че посещават младежки дом/клуб/организация. Отчетливо с напредването на възрастта тази активност затихва. Възможността за участие по този начин има своите по-живи и мотивирани измерения в по-младежка възраст и поради разнородни причини с времето тя отслабва. Заетостта, професионалната реализация, семейния живот безспорно са фактори в този процес. Но същевременно следва да се има предвид и относително голямата непопулярност на подобен тип занимания (въпреки престижния елемент).

Следователно, следва да се мисли за това как въвличането на млади хора в подобен тип жива инфраструктура да се повиши, което от своя страна би активизирало и повече млади хора да припознават, например, доброволчеството като значима и привлекателна за тях самите дейност.

Под една или друга форма сходни са и свидетелствата от разговорите с младите хора в груповите дискусии. Споделя се трудността за ангажиране на младежи (презумира се, че все пак участниците във фокус групите също са по-скоро „активни“, близки до категорията „дейни младежи“) В същото време се споделя и трудността по привличане на повече или нови млади хора в организациите, които познават.

Накратко, дейностите, свързани с младежки политики и младежко участие, са значително по-малко разпознаваеми от други автономни или социални занимания в свободното време. Безспорна задача на една бъдеща младежка стратегия би **била създаването на условия и предпоставки младите хора да виждат добавена стойност за 1) себе си; 2) но и за общността от своето собствено въвличане в подобен тип активност.**

Свободното време – някои изводи

Свободното време е значим фактор за социализация и видимо е ценен ресурс за младите хора на Шумен.

- Приоритетно дейностите в този личен диапазон са свързани с лични занимания като слушане на музика, сърфиране в интернет и социалните мрежи;
- Времето в социалните мрежи е сред водещите отговори, където всеки трима от четирима отговарят, че това е постоянна или честа дейност в ежедневието им; За сметка на това електронните и компютърни игри не се ползват с такава популярност;
- Социалното свободно време е също водещ отговор – времето със семейство и приятели е неизменна част от ежедневието на мнозина;
- Културното потребление присъства, въпреки че не е сред водещите отговори. Не малка част от младите хора споделят, че често четат книги, гледат филми или са въвличени в творчески дейности;

- Най-оскъдни са практиките, свързани с организирани дейности извън училище, сред които могат да се поместят отношенията с младежки организации, взаимодействието с политически партии или участието в подобен тип структури. Последната констатация е значима и следва да се има предвид при очертаването на бъдещата стратегия с оглед на непопулярния характер на подобен тип занимания.

Отношение към заинтересовани страни и местни организации. Взаимодействие и диалог с местната власт

Оценката на дейността на поредица заинтересовани страни е важен акцент от настоящото изследване. Причината е, че различни местни агенти, както и част от съществуващата инфраструктура, пряко или косвено, свързана с „младежката земя“, има своето безспорно значение. Младежкия дом, ОДК, ОМС, Студентски съвет могат да са значим фактор в привеждането на младежките политики в действие. Дворецът на културата и местните медии (съвкупно) намират безспорно място в изследването. Тези заинтересовани страни боравят малко или много с властови ресурс, имат пряко или косвено отношение с властта (местна а и централна) през институционална призма.

В същото време обаче изследването поглежда и към организациите, които работят на терен – бидейки те младежки или работещи с и за млади хора по смисъла на Закона за младежта. Редом до изброените по-горе заинтересовани страни настоящият анализ проверява и доколко самите организации се ползват с доверието на младите хора или поне с разпознаваемостта, която по дизайн следва да съществува.

Ето защо, всички изброени по-горе заинтересовани страни са тествани с еднаква скала, проверяваща дали и до каква степен младите хора поставят положителна или отрицателна оценка на дейността на въпросните заинтересовани страни, или пък нямат мнение, или не са запознати с въпросната дейност.

Оценка за дейността на заинтересовани страни, свързани с „младежката земя“

Данните от долната графика са красноречиви. Младежкия дом се ползва със значителна популярност сред младите хора на Шумен. Той е и единствената структура, която успява да генерира повече от 50% положителни оценки. Общински младежки съвет получава също значителен дял от положителната оценка, но половината респонденти нямат мнение или не са запознати с дейността му. ЦПЛР-ОДК „Анастас Стоянов“ и ЦПЛР – Ученическа спортна школа „Хан Крум“ изглеждат по сходен начин в сондажа. Прави впечатление, че Студентски съвет е в долната част на графиката, където положителна оценка са дали едва 22 на сто от респондентите.

Редно е да се отбележи, че спецификата на тези структури и учреждения, тесният фокус на целевите групи и изобщо предметът на тяхната дейност до голяма степен дават обяснение на резултатите. Логично е по-младите шуменци на възраст между 15 и 19 години да нямат сериозни наблюдения върху дейността на Студентски съвет или пък младежите между 25 и 29 години да са се откъснали от услугите, предоставяни от ЦПЛР-ОДК.

При всички положения обаче данните дават ориентация за това как въпросните учреждения са разположени в съзнанието на съвкупната младеж на Шумен.

Фигура 11

Организациите – липса на популярност и разпознаваемост

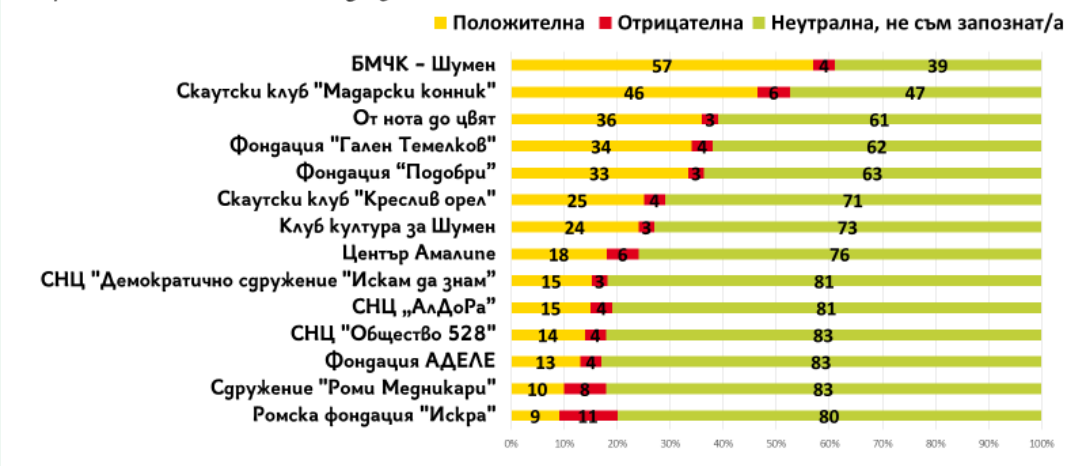
Както беше споменато по-горе, изследването си поставя за цел да провери популярността и одобрението на дейността на различни заинтересовани страни, в това число и организациите, които работят на местния терен.

Проучването прави следния опит – да провери мнението на младите хора за дейността на организациите, като списъкът за тях е предоставен от координаторите на проекта. Тази проверка е интересна, защото търси по-задълбочена информация относно агентите, които съставляват „младежката земя“, и които по замисъл и същност следва да са основния двигател на тази земя.

Ето как изглежда обобщената оценка на младите шуменци за дейността и разпознаваемостта на организациите:

Оценка за дейността на местни организации:

Въпрос: Каква е оценката ти за дейността на:

Фигура 12

Виден от графиката горе е фактът, че с изключение на БМЧК и донякъде Скаутски клуб „Магарски конник“ разпознаваемостта на всички останали организации е под 50%. Това е съществен момент, на който следва да се обърне внимание. Факт е, че при почти всички организации положителната оценка преобладава значително над отрицателната. Но съотношението между изразено мнение (оценка) и липсата на мнение в общия случай е в голяма диспропорция. В повечето случаи липсата на мнение и незапознатостта е над 70%, в шест от случаите – над 80%. Това практически значи, че почти никой не е наясно с дейността, мисията, целите и присъствието на тези организации на терена.

В този документ не се разглеждат в детайли разрези на поставените оценки по социо-демографски белези и групи. Общата констатация е достатъчна и красноречива горе. Тя е потвърждавана и през индивидуалните разговори по време на дълбочинните интервюта, както и по време на груповите дискусии.

Овластяване на младите хора и взаимодействие. Или как местната власт осигурява условия за пълноценно младежко участие.

Опитвайки се да обхване повече аспекти от това как се осъществява взаимодействието между младите хора и местните организации, а от там и към местната власт и доколкото това взаимодействие е пълноценно, проучването заимства поредица от индикатори от вече цитирания „Граждански мониторинг и оценка на общинска младежка политика в 8 общини на дунавския регион“²¹. Полезността на цитираното проучване е преди всичко във вече акумулираното знание, усилюето по разграничаване и обособяване на отделни индикатори и емпиричния опит, както и заради рефлексия на сходни процеси при други общини и райони в страната.

Мониторингът е използван единствено като референция към сходни или идентични индикатори. Сравнения между резултатите тук и получените такива от самия Мониторинг са невъзможни, поради прекалено съществени отлики както по отношение на изследваната целева група, така и заради различната методика на изследване.

Следователно анализираният по-голям резултат могат да се разглеждат самостоятелно. Те показват мнението на младите хора относно някои съществени аспекти на взаимодействие, оценка за възможностите за овластяване и наличните условия за развитие на пълноценна младежка политика. На последно място, не трябва да се забравя, че респондентите не са експерти или пряко въввлечени в политически или обществени процеси, а по-скоро отговарят в качеството си на странични наблюдатели, въпреки че някои от индикаторите изискват по-специализирано познание.

Видимо е как за 40% от респонденти в Шумен има пространства, обособени за нуждите на младите хора. Несъгласие е изразявано от 47%²². С други думи, за част от младите хора има места и те се припознават като младежки, с цялата условност на дефиницията.

По сходен начин изглежда картината, когато опре до възможността за едностранна комуникация към местната власт или за предоставяне на обратна връзка към Общината и общинската администрация от страна на младите хора. 32% са на мнение, че такива възможности са налични (отделен въпрос е, дали се възползват от тях), а на обратното мнение са 35%. Тук, по-голям дял отговори се фокусират около липсата на мнение или неяснотата, което е нормално. Без обособено мнение е всеки четвърти запитан.

²¹ Доклад „Граждански мониторинг и оценка на общинска младежка политика в 8 общини на дунавския регион“, Проект „Дунавски младежки дневен ред“, 2019, Видин, наличен тук: http://fyc-vidin.org/danubeyouth.net/sites/default/files/2020-02/Research_Report.pdf

²² В следващият раздел се разглежда именно схващането на младите за „младежко пространство“, където става ясно какво точно си представят респондентите, отговаряйки на този въпрос. Още повече, че в така формулирания въпрос (целенасочено) липсва изчистена дефиниция за това какво е „младежко пространство“, както и какво се подразбира под „младежки дейности“.

Преобладаващото мнение обаче е, че младите не могат (нямат възможност) да кажат на кмета и администрацията какво ги вълнува.

Твърдение	Съгласие	Несъгласие	Не съм чувал/а, нямам мнение
На територията на общината има достъпни младежки пространства (места, които се ползват безплатно от млади хора в свободното им време, вкл. за провеждане на младежки дейности)	39	47	15
Младите хора могат да дадат обратна връзка на Общината, по въпроси, които ги засягат	32	43	25
Младите хора са наясно с възможностите за включване в младежки организации и извънкласни дейности	32	47	21
Младите хора се чувстват подкрепени да реализират младежки дейности в Шумен	22	65	14
Ако искат да реализират своя младежка инициатива, младите хора знаят към кого да се обърнат за подкрепа	19	63	18
На сайта на Община Шумен лесно се намира информация, свързана с младежта	17	46	37
Местната власт се ангажира с въпросите на младите хора	15	64	21
Младите хора познават Правилника на общината за финансиране на младежки дейности	11	66	23
Младите хора познават Общинския годишен план за младежта	10	67	23

Таблица 8

На фона на горния анализ и предходните раздели едва ли е изненада, че мнозинството млади хора смятат, че техните връстници не са наясно с възможностите за включване в младежки организации и извънкласни дейности.

Следващите тествани индикатори засилват една тенденция – все по-голяма отрицателна стойност в сумата на положителните и отрицателните отговори.

Важно е да се отбележи, че всички тествани твърдения всъщност имат отрицателна стойност, ако се съберат съгласните и несъгласните. Общата картина и оценка на младите хора по отношение на достъпността на властта (през организации или без тяхното посредничество) е критична.

Отношения към организации и заинтересовани страни – някои изводи

Най-съществения проблем на заинтересованите страни и организациите (в това число младежките организации и тези, работещи с и за млади хора), които са част от „младежката земя“ в Шумен, не е негативното отношение към тях, а по скоро тяхната невидимост или

неразпознаваемост сред (много) голяма част от младите хора. С някои изключения (Младежки дом, БМЧК, Скаутски клуб „Магарски конник“) липсата на отношение е преобладаващия отговор. В този смисъл, нуждата от повече работа „на терен“ следва да е водещ приоритет за всички заинтересовани страни, а тези, които се ползват с някаква популярност, да подпомагат разпознаването и на останалите с цел заздравяване на целия сектор на местно ниво.

Шумен и неговите пространства

Една от водещите теми, свързана с развитието на младежки политики, е тази за „младежките пространства“. Терминът се свързва с продължителен и важен процес – младежкото участие и демокрацията. Говорейки за младежки пространства, трябва неизбежно да бъде направено следното разграничение между: пространствата за свободно време; тези, свързани с комерсиална дейност; или такава, прилежаща към забавлението, консумеризма като идеология и практика и т.н.

Процесът на младежко участие и свързаните с него пространства е описан подробно в документи на Съвета на Европа и може да се обобщи накратко по следния начин: „Пространствата за участие се свързват с възможностите за упражняване на правото на участие на младите хора заедно с уменията и компетентностите, чуваемостта на имащите власт, възможността за влияние върху процесите на вземане на решение²³.

По сроден начин „Пътеводителят на младежкото гражданско участие“ от 2020 година описва пространствата като „физическа (но не само) среда, която влиза в ролята на заобикаляща за процеса на учене ...“, където „без значение колко обособено и автономно, би трябвало да се стреми да предостави максимална възможност за участие на всички млади хора.²⁴“

Проучването обръща внимание и на този аспект от „младежката земя“ и търси отговори на въпроса „Какво е значимото и легитимно пространство или пространства за младите хора?“ Тук се търси отговори отвъд вече наличните „служебни“ пространства (каквито са Младежкия дом), но не ги изключват, а автентично се опитва да разбере кое пространство е популярно, привлекателно и потенциално предпочетено от респондентите. Намерението, в контекста на една нова Общинска стратегия, е да генерира идеи, които да бъдат уплътнени с потенциални дейности именно там, където младите хора припознават за „свои“, „обособени“ места.

Ето как изглеждат и обобщените резултати от поредицата отворени въпроси. Уточнението е важно. При отворените въпроси всички респонденти имат право да посочат свободни отговори, без ограничения. Важно е да се отбележи, че и на този въпрос респондентите са се възползвали в максимална степен от възможността за отговор. Често са посочвали две, три, а понякога и повече конкретни места, което прави долния анализ значително

²³ Виж тук: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/youth-spaces-and-participation>

²⁴ Пътеводител на младежкото гражданско участие, Форум за глокална промяна, 2020, стр. 74.: https://issuu.com/forumforglobalchange/docs/youth_participation_guide

изчерпателен и пъстър. Отново, всички отговори са групирани и обобщени в сходни или идентични категории от автора на този документ.

Отговор за пространства, които младите хора харесват и обичат да посещават	Брой споменавания	% от всички отговори ²⁵
Дискотеки, клубове и нощни заведения (по принцип)	91	18
Паметник "Основатели на българската държава"	68	13
Център на града (като цяло)	66	13
Градска градина	62	12
Кафенета по принцип	61	12
Арена Шумен	58	11
Mega Dance	42	8
Фитнес (зали и на открито), фитнес площадки	34	7
Младежка сфера	28	5
Retail park	26	5
Паметника на свободата, Разперко, Руски паметник	23	5
Шуменско плато	22	4
Младежки дом	21	4
Студентски парк	20	4
Паркове и градинки (по принцип)	19	4
Паркинги за автомобили	10	2
Друго пространство, друг отговор	105	20
Няма такива	10	2

Таблица 9

Данните предоставят значително голям потенциал за интерпретация и анализ. Струват си няколко общи коментара върху очертаната картина.

На първо място, значително впечатление прави концентрацията на отговори около заведенията в Шумен. Сумарно става въпрос за над 40% от отговорите, като тук се сумират освен споменатите горе конкретни локации, кафенетата и заведенията по принцип, както и търговските центрове. В този смисъл, можем да говорим за масовост що се отнася до комерсиални и търговски обекти като желани и обичани места за посещение. Освен тях, фокус е централната част на града – сред предпочитаните места са „центърът“ (като цяло), конкретни обекти намиращи се там, в това число градинки и паркове. Вниманието следва да се отбележи и върху честотата на споменаване на Младежкия дом и Младежката сфера – въпреки, че не са сред първите отговори, може да се каже, че спонтанното им споменаване на отворен въпрос говори за солидна легитимност. С оглед на културното и историческо наследство не е изненада споменаването на паметниците – „Основатели на българската държава“, кратко и Паметника на свободата, известен като „Разперко“. Не толкова рядко и

²⁵ Сборът на относителните дялове надхвърля 100%, тъй като почти винаги респондентите са посочвали повече от един отговор.

с относително забележимо количествено натрупване се споменават локации, свързани със спортни занимания – улични фитнес площадки и фитнес на закрито.

Дисперсията в отговорите на отворен въпрос е нещо нормално и очаквано. Но същевременно е нужно да се обърне внимание на категория „други“, където не рядко присъстват споменаване на конкретни заведения, ресторанти, дискотеки и нощни клубове, чиито имена и локации са пренебрегнати в настоящия документ.

Горната картина може да бъде допълнена и от споделяне в рамките на едно от дълбочинните интервюта с читалищен деятел в с. Дибич. В рамките на разговора става ясно, че местните млади хора са имали малко пространство (предоставено им от кмета), но след време достъпът е бил ограничен, поради което те се опитват да се самоорганизируют в изоставена сграда в близост до центъра. Тази история е лакмус за това как 1) младите хора търсят и имат нужда от даден „терен“, който да е за тях самите, но и 2) че при липсата на условия това е трудно постижимо, особено в по-малките населени места в общината.

Изобщо, самоорганизацията и обособяването на дадено пространство от млади хора е свързано с извънредни ресурси, които малцина могат да си позволят, ако изобщо имат достъп до такива. Именно затова е необходимо да се мисли как местната власт може да разгърне своята политика в тази посока.

Освен въпрос за предпочитаните пространства, в проучването се търси отговор (отново чрез отворен въпрос) на следното питане: „Кои пространства в Шумен могат да се превърнат в ключови за младите хора, където те да развиват своите интереси и дейности (игри, изкуство, неща, свързани със свободното време)?“ Следвайки аналогичен подход – формулиран въпрос, получаване на спонтанни отговори и тяхното последвало класифициране в долната таблица можем да проследим каква е визията на младежите на Шумен:

Отговор за пространства, които могат да се превърнат в ключови за младите хора, където те да развиват своите интереси и дейности	Брой споменавания	% от всички отговори ²⁶
Младежки дом	128	25
Градска градина	45	9
Арена Шумен	42	8
Парк "Кьошките"	32	6
Шуменско плато	26	5
Паметник "Основатели на българската държава"	25	5
Студентски парк	24	5
(Бивш) Боулинг, боулинг зала, Фабулис	23	5
Младежка сфера	21	4
Летен театър/Лятно кино	18	4
Център на града (като цяло)	18	4
Пространства за изкуства и култура (рисуване, танци), Школи за изкуства	17	3
Места, свързани със спорт (зали, игрища и др.)	16	3
Място за игри, игрална зала, достъпно място за игри	16	3
Театъра	14	3
Библиотеката	14	3
Друго пространство, друг отговор	121	24
Няма такива	13	3

Таблица 10

Тук дисперсията е видимо по-голяма, но основният акцент е, че извън Младежкия дом не съществува друго разпознаваемо пространство, което да успява да генерира толкова сериозен дял на отговорите. Наблюдава се повторение в отговорите на някои локации – **централна градска част, паркове, паметници**. Не са изключение споменаването на пространства, които към момента не съществуват, но бива предложено да бъдат изградени (за игри, за изкуство и др.).

Пълният набор от отговори, изчерпателния класификатор на групирани позиции и обединените категории са налични в табличния отчет, който е неразделно приложение към настоящия документ.

Местната власт, всички заинтересовани страни, както и бъдещата общинска младежка стратегия следва да отчитат горния раздел като лакмус за нуждата от физическо пространство, което поетапно да се превърне в младежко средище, разпознато и легитимирано от самите млади хора.

²⁶ Сборът на относителните дялове надхвърля 100%, тъй като почти винаги респондентите са посочвали повече от един отговор.

Пространствата – някои изводи

Видимо от анализа на горните страници е, че най-популярните места или имат комерсиален характер, или са външни. Комерсиализацията на пространствата, които изпъкват като значими за младите хора, е основен проблем в Шумен. Рядкост е изразяването на мнение за места, които са част от „младежката земя“, което говори за липса на такива или за слаба младежка инфраструктура, а оттам и за липса на целенасочена политика на местно ниво. Следва да се работи за това как разпознаваемостта на Младежки дом да се използва за обогатяване на дейности и занимания за млади хора, отвъд културните и танцувални школи или тези по изкуства, доколкото и те не са сред водещите дейности на младите хора в свободното им време, особено след определа възраст.

Гражданско участие – реалност и потенциал

Логично продължение на горния раздел е фокусирането на внимание и изследователски усилия върху централна за младежката политика тема, каквато е младежкото участие. Безспорно централен въпрос за пълноценно развитие на младите хора е възможността за участие – гражданско и политическо. Настоящото проучване не влиза в полето на партийната политика. То търси отговори на въпроси, свързани с представите, мобилизацията, потенциала и готовността на респондентите да се впуснат в една или друга форма на обществени процеси. Участието може да се мисли като гражданско и/или политическо, в най-широкия смисъл на политическото (и общественото), а именно процес по управление и регулиране на обществените отношения. Участието на младите хора е свързано с процеса на демократизация на дадено общество и в този смисъл е ключово важно за всеки един стратегически документ, който визира бъдещото развитие на младежката общност.

Редно е да се направи уговорка, какво точно се има предвид под този термин, за да може да се уплътни и нуждата свързаните с него процеси да са част от настоящия документ. Под младежко (гражданско) участие се има предвид *процес, при който младите хора в ролята си на активни граждани изказват мнение, участват пълноценно в дискутирането и изработването на решения, както и в последващия контрол при изпълнението на тези решения по множество въпроси, които ги касаят пряко и/или косвено. Това се случва при условие на предоставена или извоювана автономия и власт от местните институции и когато доверието е нарушено или горните условия не са изпълнени, а правата на младите не са зачетени или са нарушени, да се противопоставят на тези процеси*²⁷.

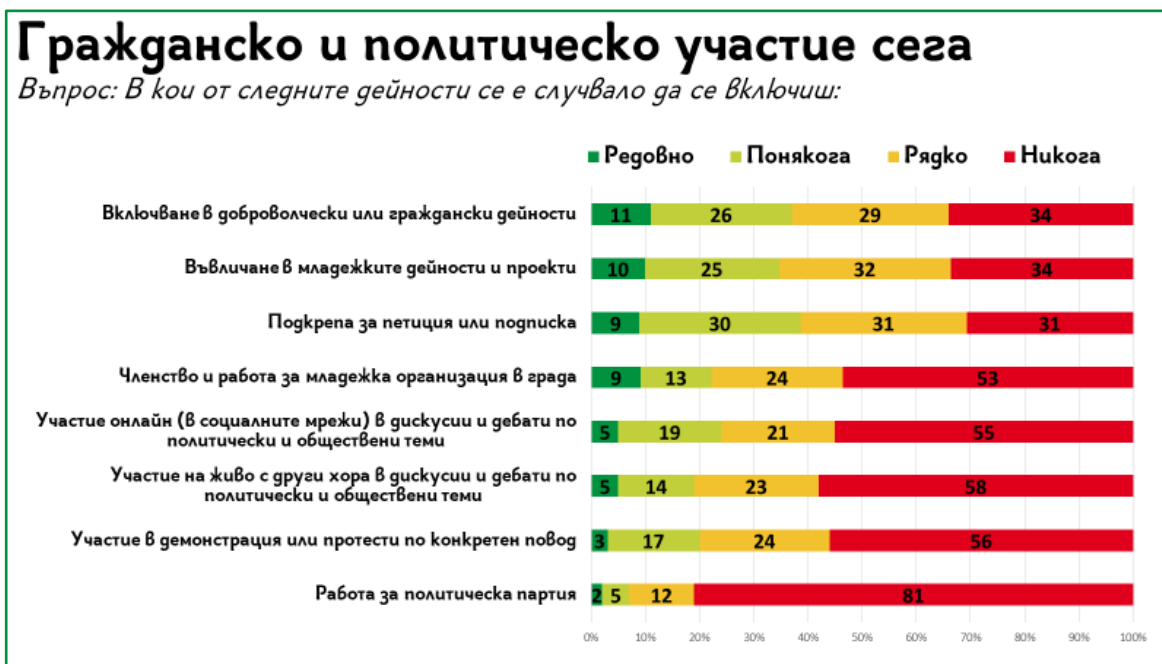
²⁷ Пътеводител на младежкото гражданско участие, Форум за глокална промяна, 2020, стр. 9.:

https://issuu.com/forumforglocalchange/docs/youth_participation_guide

До голяма степен процесът е свързан и с анализа, направен в един от предишните раздели, описващ овластяването на младите хора и тяхното взаимодействие с местната власт.

Как се измерва степента и потенциала за младежко участие? В условията на анкета за самопопълване изследването използва за проверка няколко индикатора, които по унифициран начин измерват едновременно сегашното състояние, но и едно бъдещо потенциално такова. Това се случва чрез оценяване на конкретни или не толкова конкретни действия, които могат да се приведат като примери за гражданско и/или политическо участие. Наборът от примери има индикативен характер и цели да замери една относителна абстрактна нагласа в две линии едновременно – към настоящия момент и към едно обозримо близко бъдеще. Отговорите, особено по отношение на готовността за бъдеще действие, имат предимно декларативен характер.

Отчасти, проучването се обръща към „Българската младеж 2018/2019“, но само заради сравнимостта. Част от индикаторите са използвани в националното изследване и е любопитно да се проследи как младите хора на Шумен могат да бъдат съпоставени със своите връстници в страната. Все пак, броят индикатори от „Българската младеж“ е по-кратък, сравнено с настоящото изследване. Причината за това е намерението за още по-богато изследване, което да даде повече прирзи за анализ.

Фигура 14

Две уговорки. Първо – ясно е, че когато отговорите могат да носят престиж или когато се очаква те да имат „социално желателен“ елемент, респондентите, макар и в анонимна среда, са склонни да отговарят именно в посока на утвърждаване на престижа, като по този начин повишават някои стойности. Втората уговорка – три от изследваните индикатори са пряко и непосредствено свързани с младежката политика и младежката стратегия на местно ниво

и в този смисъл представляват по-специален интерес и следва да се имат предвид от четящите политици, администратори и експерти. Това са „включването в доброволчески дейности“, „членуването в и работата за младежки организации“ и „въвличането в младежки дейности и проекти“.

Ето и как изглежда обобщеният анализ. Видно е, че включването в доброволчески дейности е най-популярната практика, припозната от младежите. Всеки десети го практикува редовно, а всеки четвърти понякога. Въвличането в младежки дейности и проекти има много сходни стойности в положителния спектър на отговори. Не далеч от тях е и разпределението за петициите и подписките.

На обратния полюс са включването в демонстрации и работата за политически партии. Особено с фокус върху партийната дейност, видимо от данните е, че тези практики са изключени.

Тук се обръща по-специално внимание и на членството в младежка организация – за 77% от респондентите тази практика или никога не се е случвала, или ако тя е била факт, то интензитетът е слаб – рядко. Младежките организации следва да мислят в посока на преодоляване на този естествен проблем.

Общото наблюдение клони към еднопосочен извод – различните форми на участие са по-скоро непопулярни сред младите хора на Шумен. Дори и най-разпознаваемите практики са с преобладаващо нисък положителен дял на отговори, а делът на признаващите, че „никога“ не са се въвличали е 3-4 пъти по-голям от този на редовно въвличените.

Една бъдеща стратегия следва да отчита тези процеси и да търси начини и лостове за трансформация на тази нагласа.

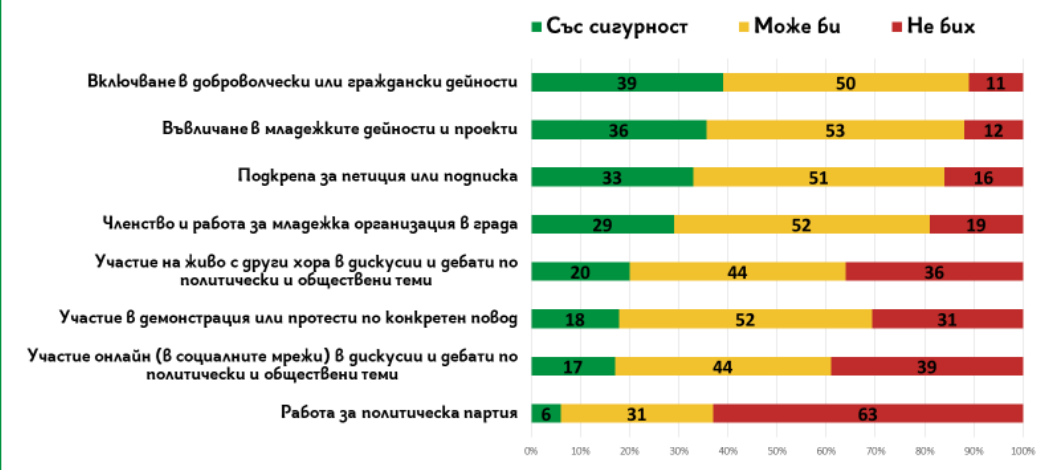
Последната препоръка е пряко свързана с данните от следващия въпрос.

Обзорът горе може да бъде интерпретиран в една логична посока. Ако се приеме, че ситуацията към момента е такава или малко по-песимистична (поради престижността и социалната желателност, за която стана вече дума), то изследователското усилие е да проследи какви потенциали са заложили и къде може да има по-сериозен ръст в близко бъдеще (отново правейки уговорка за декларативност и престижност).

В следващата графика е видно как младите хора отговарят относно същите индикатори, но вече ако бъдат поканени да ги преработят в представата си за бъдеще време. Съвсем естествено бъдещето се мисли с по-оптимистичен образ и затова без изключение всички индикатори изглеждат по-популярни. Струва си да се обърне внимание предимно на това, къде динамиката е по-сериозна, което би било добра индикация за по-голям потенциал в очите и мислите на младите, ако има обективна промяна и в социално-икономическите и изобщо в обществено-политическите условия.

Гражданско и политическо участие в бъдеще:

Въпрос: А в кои от следните дейности си представяш, че би искал/а да се включваш в бъдеще:

Фигура 15

Бързото сравнение на данните веднага индикира, че общата подгребба на твърденията се повтаря. Въпреки това, всяко едно от тях е придобило значително по-оптимистични разпределения на отговорите.

В едно „по-добро“, но обозримо бъдеще доброволчеството има много по-голям потенциал за реализация. Разликата между „редовното“ включване „сега“ и „тогава“ е 1:3,5 в полза на бъдещата ситуация. Едва 11% са категорични, че не биха участвали по този начин.

Със същия порядък расте и декларативната готовност по отношение на членуването в младежки организации. Тази динамика си струва вниманието именно от страна на самите организации, които работят на терен. Приблизително всеки трети заявява, че би се включил „със сигурност“. А всеки втори, че това „може би“ би станало. Данните тук контрастират на реалността към сегашния момент и още повече спрямо разпознаваемостта на самите организации (предмет на анализ в предишния раздел).

Графиката горе е красноречива и за разпределението при останалите тествани форми на участие. Дори участието и членуването в политически партии придобива по-привлекателен имидж.

В обобщение може да се каже, че младите хора нямат толкова сериозни съпротиви към формите на участие (поне на декларативно ниво) и са склонни да бъдат част от тях в по-голяма степен, което обаче не е в унисон с реалната практика от настоящето. Ключов въпрос

е, откъде идва това голямо разминаване. А също и: защо не го правят? Следват две логични интерпретации, стъпващи на разговорите от качествената част от изследването. Преди всичко, това е нагласата, че активността и младежкото участие не са „привлекателни“ – към настоящия момент участието (и особено индикаторите, пряко свързани с младежката политика) не изглеждат достатъчно атрактивни, сякаш нямат собствена добавена стойност за младия човек, следователно няма смисъл да им се заделя внимание. В предишните раздели е представен шрих по отношение на свободното време. Следователно е нужно да се работи за построяване на нагласа, която да свързва свободното време с горните практики на участие под една или друга форма. Към момента те са откъснати едни и от други. Привлекателността на „младежката земя“ обаче е непосредствена задача на самите младежки организации. Следователно, местните младежки организации следва да мислят фокусирано в тази посока на привличане и превеждане на смисли и добавени стойности от своята дейност и съществуване към младите хора и да градят мостове с тях през вече дефинирани и в унисон с младежката работа практики.

Цитат от разговорите:

„...Аз не знам за какво ми е да се занимават с клубове и сдружения, все едно да си пилея времето на друго място. Хем уж има някаква полза ама...“

Втората интерпретация е следната: участието е възможно ако има изградени материални условия за това. Особено в разговорите с младите шуменци прозира пасивна готовност за въвлечане или поне за участие в дейности заедно с общността – градско градинарство, лятно кино, настолни игри, социално време заедно без цел или конкретна активност. От процесна и политическа гледна точка това вече е предпоставка за пълноценно участие, която следва да се „опитоми“. Готовността за въвлечане в привидно несвързани с младежкото участие занимания вече е първа стъпка към осмисляне на общо време и пространство – социално и заедно. Оттам, формите и стъпките на участие са често резултат от последващи усилия, за които пък са нужни условия от друг порядък. Отново предизвикателство към организациите на терен, но и към наличната физическа инфраструктура – доколкото места като Младежкия дом могат да „приютяват“ младите хора, встрани от заниманията по културни практики и такива, свързани с изкуството.

Цитат от разговорите:

„...Би било супер ако мога да идвам в Младежкия дом и без да ходя на курсове или танци, просто да го напълним с живот и да сме тук дори до късно вечер....“

Накратко, общата картина за ангажираността и активността на младите хора на Шумен изглежда относително песимистична, ако се разглежда самостоятелно, но ако се разположи в динамичен ред и сравнителна перспектива, може да се обобщи, че значителна част от младите хора имат потенциал за участие. Този потенциал, който очевидно присъства на местно ниво, следва да се използва и да се търсят начини за неговото реализиране, предимно през системна подкрепа за местните организации, които да работят за създаване на пълноценни условия за участие на младежите.

Участието – някои изводи

Няма да е пресилено, ако се каже, че гражданското и политическо участие на младите хора в Шумен е по-скоро в ниски нива (вкл. в сравнение с други сондажи от този порядък). Това не е изненада с оглед на оскъдните условия (вкл. ниския капацитет на организациите) на местно ниво. Следва да се работи по системен и целенасочен начин за насърчаване на смисленото участие на младия човек. Първите стъпки в тази посока следва да бъдат направени от младежките организации с проактивната подкрепа на местната власт.

Заклучение и препоръки

Проведеното изследване има амбицията да очертае профила на младите хора на Шумен към началото на 2024 г., без обаче да претендира за изчерпателност по отношение на темите, практиките и процесите, които заобикалят живота на младия човек. На база на проведените поредица от изследвателски дейности може да се обобщи следното:

- Профилът на младите хора от Шумен не се отличава съществено от общия профил на младежта в страната. Естествено, налични са поредица от специфики и отлики. Голямото мнозинство млади хора са включени в икономиката (пазара на труда), в образователния процес и в културния живот. Изключения от това обаче правят общественият и политическият живот (за това по-долу). Общото образователно равнище на младите хора е по-високо в сравнение с това на страната като цяло – по-висок дял висшисти и учещи висше образование, по-нисък дял на ниско образовани младежи. Всичко това е нормално с оглед на централната роля на Шумен за региона и наличието на висше училище в града. Същевременно, общата удовлетвореност от живота е умерена, а значителна част от младежите не са удовлетворени от своето настояще;
- Като цяло шуменската младеж има относително умерена оценка за настоящето и бъдещето, а оценката за техния град и връстниците им е по-скоро критична. Градът е описван през смесени асоциации, като лек превес имат негативните. Общата нагласа за бъдещото развитие е преобладаващо положителна. Общата нагласа и оценка към връстниците е преобладаващо критична и съпроводена с негативни асоциации. В този смисъл социалния оптимизъм и позитивен поглед към социална среда на близките по възраст млади хора е в дефицит;
- Перспективата за личното бъдещето и благоденствие се очертава като водещ проблем за значителна част от младите хора. Това е съпроводено от несигурност за настоящето и бъдещото развитие, по-скоро ниските доходи, отсъствието на стабилна картина, план, визия, идея какви да са следващите житейски стъпки. Това е логично продължение и може да бъде поне частично обяснено през очертаните критични нагласи към настоящето, умерено ниската оценка за развитието на общината през последните години. Посветените на млади хора пространства са също значим за самите млади хора проблем. По-конкретно, идентифицираният проблем е липсата на некомерсиални пространства, където младежта може да се социализира и развива – личностно, социално, обществено. В тази връзка значима част от младежите заявяват, че не са налични адекватни условия и възможности за свободното им време, както и условията за спорт (въпреки, че това поле, е само част от „младежката земя“ и не е нарочен сектор на младежки политики, дефицитът е идентифициран);

- Важно е да се има предвид рискът от сегрегация и преди всичко „невидими форми“ на неприязън и неприемане на различията. Идентифицираните през интервюта проблемни сегрегационни практики следва да се имат предвид и да се компенсират през нарочни мерки или практики в полето на младежките политики;
- Свободното време на младите хора се поделя между различен тип дейности и практики, имащи различен порядък. Автономни дейности като слушане на музика и скролване в социалните мрежи са сред водещите отговори, но редом до тях преобладават и социални дейности като прекарване на време със семейството и приятелите. В свободното време обаче отсъстват изцяло или до голяма степен практиките, свързани с младежките дейности, политики и изобщо обществени занимания – независимо дали става въпрос за организирани дейности извън училище, отношения с младежки организации, взаимодействие с политически партии или участието в доброволчески дейности;
- На местния терен най-значимото предизвикателство пред организациите е тяхната невидимост или неразпознаваемост сред голяма част от младите хора. Констатацията потвърдена и от интервютата говори за слаб или недоразвит капацитет и потенциал за работа с младите хора;
- Пространствата са значим момент от живота на младите хора на Шумен. В този модул доминират комерсиалните пространства – заведения, дискотеки, клубове. Некомерсиални пространства, различни от „центъра“ и откритите паркове и локации са рядкост. В този смисъл, „младежката земя“ е оскъдна от гледна точка на своята физическа и съдържателна инфраструктура;
- На този фон не е изненада, че младежкото участие и съпътстващите го практики е по-скоро в ниски нива, според съвкупните данни от проучването. Граждански и политически свързани дейности са по-скоро непопулярни, а потенциала за развитието им не е толкова висок, поне що се отнася до декларативното ниво.

Някои препоръки

Без да носят характер на изчерпателен списък, но на базата на горните обобщени изводи е полезно за целите на развитието на младежкия сектор на местно ниво да се мисли и работи в следните посоки:

- ✓ Следва да се работи за засилване капацитета на местните организации (младежки и работещи с и за млади хора) по устойчив и конструктивен начин, за да може в средносрочен план те да успяват да достигнат до повече млади хора в Шумен;
- ✓ От съществено значение е и повишаване на разпознаваемостта на организациите и заинтересованите страни;
- ✓ Целенасочено планиране и развитие на пространства, посветени на младите хора, като Младежки дом е само едно такова, което следва да разшири спектъра на предлагани дейности и възможности;
- ✓ Насърчаване на младежко участие във всякакви легитимни форми на организирана и полу-организирана дейност през разнородни типове дейности и практики;
- ✓ Активизиране и поддържане на интензивно сътрудничество между местната власт и организациите, които би довело до по-пълноценно реализиране на местни политики за младежта;
- ✓ Съвместно управление чрез младежка общинска стратегия заедно с организациите и младите хора, което би довело и до по-висока легитимност и разпознаваемост на нуждата от поддържане и развиване на местна младежка политика;
- ✓ Насърчаване на включването на млади хора от различен социален, икономически, етнически и религиозен профил за съвместни действия, което би засилило приобщаването и социалната кохезия на младото население.

Използвана литература и източници

- 1) Еленкова Л., Георгиев С. Наръчник за местна младежка политика, 2022, НМФ
- 2) Георгиев С., Пътеводител на младежкото гражданско участие, 2020, Форум за глокална промяна
- 3) Доклад „Граждански мониторинг и оценка на общинска младежка политика в 8 общини на дунавския регион“, 2019, Вудин, Проект „Дунавски младежки дневен рег“
- 4) Закон за младежта
- 5) Митев П., Попиванов Б., Ковачева С., Симеонов П., Българската младеж 2018/2019, 2019, С., Фондация Фридрих Еберт – Бюро България
- 6) Проект на Национална стратегия за младежта 2021-2030 г. - Ангажиране, Овластяване, Развитие

Електронни източници:

- 1) Младежко изследване – Община Перник 2021
- 2) Национален статистически институт, Инфостат
- 3) Community Relations, Equality & Diversity focused activities on the street
- 4) Detached Youth Work Guide
- 5) Participatory action research
- 6) Participation action research methodology
- 7) Participation Models. Citizens, Youth, Online. 2nd Edition, 2012, CC BY-NC-SA
- 8) Youth spaces and participation

Приложения

- Приложение I – Основен табличен аналитичен доклад
- Приложение II – Презентация на някои от основните резултати

За автора

Стефан Георгиев е социолог, социален изследовател и обучител в полето на неформалното учене, младежката работа и младежката политика. Работи на свободна практика, а към момента е докторант в Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Има повече от 13 години професионален опит в младежкия сектор в България и в страни от ЕС, но е постоянно свързан с младежкия сектор от повече от 20 години. Специализирал е „Работа с НПО и граждански атавизъм“ в САЩ като част от програмата IVLP. Сертифициран треньор по групово-динамичен тренинг. Успешно е завършил ToT for Erasmus+ Programme. В портфолиото си има повече от 200 изследвания на местно и национално ниво като старши изследовател за социологическа агенция „Афис“, както и повече от 2 200 часа активна работа като обучител и фасилитатор в разнородни тренинг формати в България и страни от ЕС. Автор и съавтор на множество публикации и емпирични изследвания, свързани със състоянието на българското общество и демокрацията, младежката политика, младежката работа. Интересите му са в полето на демокрацията, младежкото участие, прогресивните политики. Наблюдател и анализатор на обществените и политическите процеси в България.

Пояснение за използвания шрифт

Не са рядкост случаите, при които, хора, имащи дислексия, изпитват затруднение при четенето на текстови формати. В настоящия документ са положени целенасочени усилия докладът да бъде достъпен за колкото се може повече хора, вкл. хората с дислексия.

Този доклад е създаден с шрифт Adys, специално разработен да улеснява при четене хората с лека до средна степен на дислексия.

Повече може да научите на www.adysfont.com.

